

Op 21 oktober 1925 voerden Erasmianen, ter gelegenheid van het vijfde lustrum van de RGB, 'De kringloop der belangen' op.

IN DIT NUMMER:

Concertpianist
Piet Veenstra

4

'Helden'
van 1959

8

Veelzijdige
Julia
van de Graaff

10

EN VERDER:

Jankees Ouwerkerk en Jules Terlingen

3

Adriaan Lief tinck gedenkt Jules Deelder

6

Bartou Quirijn de Lang

7

Gymjuul Marianne Dulfer

12

Wessel ten Boom over cabaret

14

Jan Spoelder over toneel

15

Jan-Joost de Man over muziek

16

Erasmiaanse Namen

18

Bevlogen vakdocenten

19

praefatio

Redacteuren van Tolle belege en bestuursleden van Semper Floreat spreken elkaar zelden live. Daarvoor hebben we het te druk en wonen we te ver bij elkaar vandaan. Wij doen vrijwel alles digitaal en het komt best voor elkaar. Maar interviews afnemen via het scherm is lastig. Toen het kon en mocht, sprak ik dan ook af op school en bij mij thuis. Toch was ook dat raar, althans op school. Nauwelijks leerlingen en een eenzame rector in zijn kamer. Met de kunstdocenten praten over Erasmianen en hun bijzondere artistieke en creatieve kwaliteiten. De resultaten van hun scheppingsdrang om ons heen. We kwamen er wel uit, maar het voelde

vreemd en onnatuurlijk. Zo'n school hoort te bruisen van energie. Je moet overal leerlingen zien zitten in en rond de lokalen, in de Cantina en buiten.

Ik ging zelf graag naar school, vond het er gezellig en je kon er van alles doen. Het gaf echt een plezierige invulling aan mijn dagen. En ter afwisseling waren de vakanties natuurlijk bijzonder welkom. Ik vroeg aan leerlingen hoe zij de afgelopen maanden hadden beleefd. De reacties waren heel wisselend, maar één ding was wel duidelijk: de school hadden ze gemist. Een beetje dat gevoel aan het einde van de vakantie: je durft het niet te zeggen, maar eigenlijk heb je wel weer zin. Om je

klasgenoten weer te zien en te spreken, maar ook van wege de sfeer en alle activiteiten buiten de lessen om.

Zo ontstond ook het thema *Podium Erasmianum*. Alle redacteuren hadden goede herinneringen aan dat podium. En niet alleen op het podium, maar ook ernaast en erachter. Voor mij was het een feest om aan het nummer te kunnen werken. Al die herinneringen die weer boven kwamen. Dat is toch het voorrecht van ons baantje. We maken iets waarvan we hopen dat anderen het leuk vinden. En tegelijkertijd biedt het ons zoveel plezier om eraan te mogen werken.

Dat vindt ook onze nieuwe medewerker en oudge-

diende Anne Schram. Een geweldige schrijfster met heel veel mooie ideeën. We zijn ontzettend blij met haar bijdragen.

Een ander nieuwtje is dat wij weer onze eigen website gaan verzorgen. We waren blij met de Erasmiaanse gastvrijheid, maar behalve Tolle belege is ook een eigen digitaal kanaal voor Semper Floreat belangrijk. We beginnen bescheiden, maar hopen er ook richting de reünie een actief medium van te kunnen maken. Een nieuw *Podium Erasmianum*.

_____ door **KLAAS TASELAAR**

Er was eens...

Bij ons thuis draaide alles om ballet. Van jongs af aan, van vroeg in de ochtend tot laat in de avond, werden zuslief en ik gedrid om elkaar naar grote hoogten te liften, met als ultiem doel om in de voet-sporen van Pavlova en Noerejev te treden. Het aan-recht werd gebruikt als *barre*, de tuin was er voor *grand battements* en zweefsprongen. Wij beheersten de zes posities van het klassieke ballet eerder dan de tafel van zes. Waar leeftijdgenoten hun vrije uren vulden met knikkeren en zakdoekje leggen, oefen-den wij *plié*, *relevé*, *passé* et cetera. Wij misten niets, wij wisten niet dat er méér was.

Dat veranderde toen de middelbare schooltijd aanbrak. Spoedig na mijn entree aan de Wytemaweg kwam ik erachter dat *fondue* voor mijn klasgenoten (“Ja, lekkerrr”) niet dezelfde betekenis had als voor mij. En *spitzen* waren voor hen Kindvall en Van Daele.

De begeestering waarmee ik probeerde een ge-sprek aan te knopen over choreografieën vond geen weerklink. De beginjaren op het Erasmiaans waren de eenzaamste van mijn leven. Alleen de lessen van de docenten thuis, die Tucht en Discipline met hoofdletters schreven, boden troost.

Dat het schoolse bestaan niet ein-digde in louter droefenis was te danken aan een gymleraar en een gunstige speling van het lot. De gymleraar hield er een overzichtelijk programma op na: ‘s zomers voetbal, ‘s winters volleybal. Eenmaal werd hiervan afgeweken. Het vroom dat het kraakte en het volleybalnet moest worden geboet. Paniek in de klas maar niet bij de gymleraar: hij improviseerde een evenwichtsbalk door een bank in het klimrek te hangen. Of we ons daar maar zo elegant mogelijk overheen wilden bewegen. Wel voorzichtig graag want ook de mat die letselschade moest voorkomen was in reparatie.

Na de les riep hij me bij zich. “Bom, van voetballen en volleyballen heb je geen kaas gegeten maar de balk was imponerend. Wat een gratie! Wat is hier loos? Vertel op”.

Met de ogen afgewend bedankte ik hem voor het

compliment – zou de reeks vijven voor Lichamelijke Opvoeding eindelijk worden doorbroken? Ik vertelde hem over mijn passie voor de schone kunsten, over vele jaren van balletoefeningen aan de keukentafel en over mijn droom om te stralen op een groot podium. Waar ik een bulderende lach verwachtte of een onge-nadig “Scheer je weg”, legde de gymleraar een arm om mijn schouder. Er werd gezwegen. Voor het eerst had ik het idee dat iemand op school me begreep.

Na de volgende les (volleybal) nam de gymleraar mij weer apart. Hij had een plan. Wist ik dat er een M&D-avond zat aan te komen (“Ja, meneer”) en zou ik daar, in Palace, durven optreden? (“Ja, meneer”). “Dan gaan we dat doen, Bom”. Een *pas de deux* was uitgesloten want mijn zus zat niet op het Erasmiaans, maar de gymleraar was voor geen gat te vangen. Hij had een choreografie gemaakt die mij op het lijf geschreven was. Meesterlijk!

Aan de dagen en weken voorafgaand aan mijn debuut op de planken leek geen eind te komen. Daarentegen gingen de uren die ik met de gymleraar doorbracht na de lessen (volleybal) in een oogwenk voorbij.

De Grote Dag brak aan. M&D in een bomvol doorpaleis. De gymleraar had alles tot in de puntjes voorbereid. Desondanks maakte hij een gespannen indruk. Kort voor mijn optreden zei hij dat hij alle vrouwen had in een goede afloop van wat hij ‘ons project’ noemde: “Leendert, jongen, je bent er klaar voor”. Toen verdween hij van het toneel. Nu was ik op mezelf aangewezen. Het sprookje kon beginnen...

In de coulissen schal-de zijn stem: “DOEK!”

hoofredactie **LEEN BOM**

Dixieland

In mijn jonge jaren stond dixielandmuziek wat mij betreft veel te veel in de aandacht. Om diverse redenen hield ik niet van dixie-land. Die muziek hoorde bij mensen van de heersende klasse, met hun aparte woonwijken, taalgebruik en hun zelfjacks. En op die klasse hadden wij het thuis, van origine socia-listen, niet erg. Nu was dat gevoel bepaald niet waterdicht, want bij andere gelegenheden was ik maar al te graag bereid aan te pappen met vertegenwoordigers van de heersende klasse. Hoe heersender, hoe beter zelfs. Nee, de dansles was waarschijnlijk de ware reden waarom dixieland in mijn ogen niet deugde.

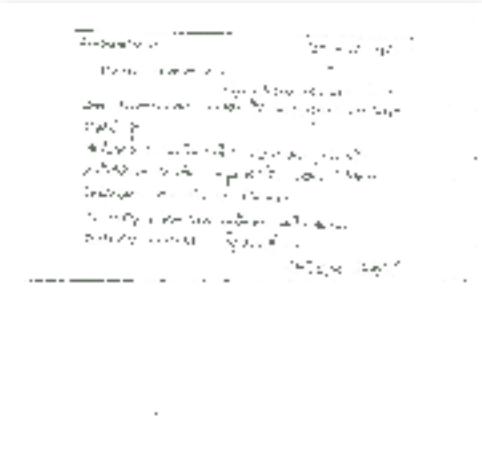
dansten we vooral op een soort dixieland. Zo werden die kwetsbare jaren van mijn leven begeleid door een muzieksoort die lange tijd gevoelens van vernedering en afkeer is blijven oproepen. Dat werd nog versterkt door de schoolfeesten. De regelmatig georganiseerde ‘bondsavonden’ vonden plaats in zalencomplex Pa-lace. Die avonden leidden, na een lange zit bij cabaretjes of toneelstukken, uiteindelijk tot muziek en dans. Dat betekende altijd en eeuwig dixieland van het type ‘*I scream You scream, everybody likes Icecream*’, uitgevoerd door belegen corpsballen. Ze opereerden onder namen als de *Stork Town Dixie Kids* of *The New Orleans Syncopators*. Het eerste deel van de avond verliep muzikaal gezien nog redelijk gedisciplineerd. Later, nadat de musici buiten ons gezichtsveld een flinke slok genuttigd bleken te hebben, beperkten de solisten zich uiteindelijk tot het staccato herhalen van eenzelfde hoge toon. Tijdens die avonden heb ik nooit iemand één fatsoenlijke solo op trompet, trombone of klarinet horen blazen.

Ergens achter in het programma werd een nummer ingezet, waarbij op bepaalde momenten de dame-gevat rond het middel - van de grond getild moest worden. Hoe ik ook probeerde dat punt te bepalen, nooit lukte het me gelijk uit te komen met al die Kralingse koppels, die dit schijnbaar met de paplepel was ingegoten. De komst van popmuziek brak hier doorheen als licht in een kerker of als zuurstof voor een bijna verdrinkene.

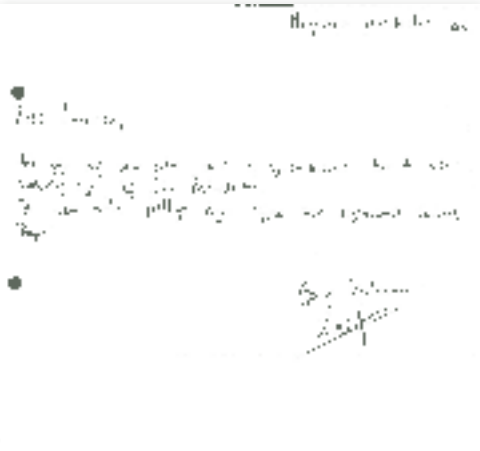
Inmiddels speel ik al weer jaren in een jazzcombo. Nee, geen dixieland!

Helaas

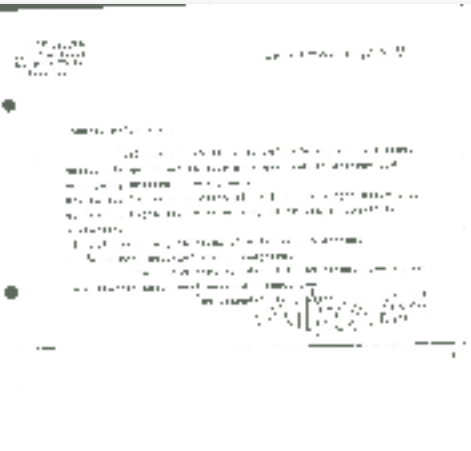
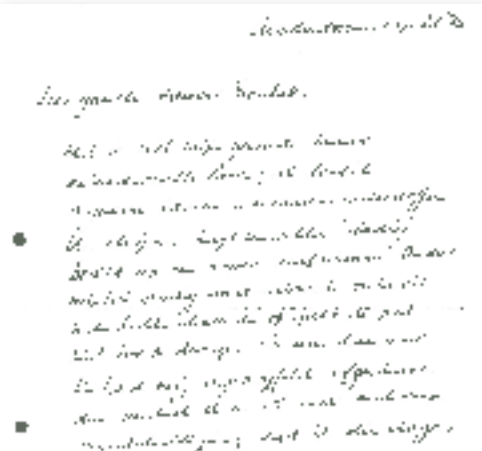
In 1983 nodigde abactis van de RGB Leontien (Leontine?) Frenkel, alias mej. Grenkel, verscheidene bekende Nederlanders uit om te komen spreken op de Culturele Dagen. Van vijf van hen ontving zij een schriftelijke afwijzing.

Jeroen Krabbé

Gerrie Knetemann

Adriaan van Dis

Frits Bom

Wie wel op de uitnodiging van de RGB inging was voetballer en presentator Frank Kramer. Een bijzon-der mens. Het werd een bijzonder optreden.

colofon

28e jaargang, augustus 2020
Tolle belege is een uitgave van Semper Floreat, de oud-leerlin-genvereniging van het Erasmiaans Gymnasium en verschijnt 1 of 2 x per jaar

Oplage:
1.000

Reacties/rectificaties/kopij:
administratie@semper-floreat.nl

Redactie Tolle belege:
Ivan Baas
Leen Bom, *hoofredacteur*
Leontien Frenkel
Jan-Joost de Man
Anouk Riehl
Anne Schram
Klaas Taselaar

Bestuur Semper Floreat:
Leen Bom, *quaestor*
Eva Brouwer, *assessor*
Klaas Taselaar, *praeses*

Ontwerp en vormgeving
Marc van Gijn PID Rotterdam
www.pidrotterdam.nl

Correspondentieadres:
Tolle belege
p/a Wytemaweg 25
3015 CN Rotterdam

Bankrekeningnummer:
NL13INGB0002150276
t.n.v. Semper Floreat
De contributie bedraagt
€ 20 per jaar en is gratis
voor studenten (max. 5 jaar)

Werk aan het decor van 'Kater, Dood is een Gimmick' (1999)

De hoogtijdagen van het Erasmiaans toneel

“Er was veel talent, maar het ging niet vanzelf”

Op een winderige namiddag in juni stonden twee bijzondere heren voor mijn deur: oud-collega Jankees Ouwerkerk en theaterregisseur Jules Terlingen. Jankees en ik debuteerden in 1977 als leraar aan het Erasmiaans. Hij gaf biologie en ik geschiedenis. Hij hield het langer vol dan ik en schopte het in sneltreinvaart tot de schoolleiding. Jules kende ik uit het theater. Hij kende mij niet, maar als grote fan van de tragisch ter ziele gegane Toneelgroep De Appel heb ik zijn regies meermalen mogen bewonderen.

door **KLAAS TASELAAR**

Ik heb hen uitgenodigd om te praten over wat velen de hoogtijdagen van het Erasmiaans toneel noemen. Jules was van 1986 tot 2014 verbonden aan de school. Zijn eerste regie was *Columbus* in 1987. Jankees werd een jaar eerder conrector. Dat kan geen toeval zijn.

JULES: “Nee, dat was geen toeval. Ik deed de regieopleiding en de opleiding tot docent Dramatische vorming aan de Amsterdamse Theaterschool en kwam in dat kader als Amsterdammer op het Rotterdamse Erasmiaans terecht. Een bijzonder elitaire school waar de cultuur van Kralingen en Hillegersberg leidend was. Maar dat wende snel. En ik ontmoette twee enthousiaste geestverwanten: Leen Bongers en Jankees, beiden lid van de schoolleiding.”

JANKEES: “Ha, ha, ja dat was een bijzondere ontmoeting. Jules was bijzonder ambitieus en dat hebben we geweten. Hij gaf veel en vroeg veel. Ook budget. Op een of andere manier regelde Leen altijd het geld en ik zorgde ervoor dat Jules aan de slag kon. Niet alle docenten waren even blij met de enorme theaterproductie die er ontstond. Al vrij snel waren dat drie grote voorstellingen per jaar en daarnaast nog een hele reeks 10 minutenvoorstellingen. En ik moest dat elke keer weer verkopen in de decentenkamer. Gelukkig was Annelies van Dijk, conrector, ook een fan.”

JULES: “De eerste grote voorstellingen waren in Palace. Vond ik wel lastig. Dat was zo’n ouderwetse feestzaal met rood pluche in de Zomerhofstraat. De eerste paar rijen zaten nog wel met aandacht te kijken, maar daarachter was het een lallende bende. Ik wilde naar school met de voorstellingen. Daar zag ik veel meer mogelijkheden. In eerste instantie werd daarop gereageerd met: ‘Onmogelijk!’. Maar Jankees heeft dat opgelost: we mochten in de aula gaan spelen. Ik ben op de vlakke vloer aan de slag gegaan.

Dat bood veel meer mogelijkheden. Het was wel een beetje gedoe natuurlijk omdat het ook een gymzaal was.”

JANKEES: “Kijk, Jules was natuurlijk wel een mazzelaar, want wie zat er in 1986 in de brugklas? Ramsey Nasr! En hij had mij. Ramsey als Jago en ik als Othello. Dan is regisseren niet meer zo moeilijk. Ramsey en Jules gaven het toneel een geweldige impuls. Heel veel leerlingen haakten aan en menig docent vroeg zich af of het Erasmiaans misschien een toneelschool was geworden. Er was bijzonder veel talent. Deze ontwikkeling bereikte zijn hoogtepunt in het Schrijverscollectief (1995-2000). Daar is een mooie bundel over geschreven: *Toneel, Toneel, Toneel (& School)*.”

JULES: “Het was echt een heel bijzonder gezelschap met onder anderen Ernest van der Kwast. Zij schreven zelf de teksten. Maar ook Marike en Thijs Barendse en Eva Brouwer waren grote talenten. En Pinar Ates voor productie en techniek. Een uitdaging was onze verbanning uit de aula. Die zakte helemaal scheef. Daar konden we niet meer spelen. Toen hebben we twaalf zeer succesvolle voorstellingen gespeeld met de tribune in de hal op de eerste verdieping en de acteurs op de trap naar boven en beneden en voor de balustrade. *Cyrano* was een hoogtepunt. En het lustrum van 1993 ook. We speelden *Hamlet* door de hele school met docenten als gidsen om de groepjes naar de verschillende scènes te begeleiden. En met een theatertent op de parkeerplaats. In 1996 waren de nieuwe gymzalen klaar en werd de aula weer aula. Met een Scala-rood gordijn en een professioneel grid voor de lampen.”

JANKEES: “De laatste voorstelling van het collectief, *Later, Dood is een Gimmick*, was een samenwerking tussen het Erasmiaans en de Amsterdamse Toneelschool. Ze hebben een tour gemaakt langs onder meer het Ro Theater, Nighttown en Lowlands.

Voor de eerste- en tweedeklassers bestond de mogelijkheid om op woensdagmiddag toneel te spelen. Deze groep werd ‘de kweekvijver’ genoemd. Onder regie van Jules werd een stuk ingestudeerd, dat op de Muziek & Declamatie avond en tijdens de inauguratie van nieuwe leerlingen werd opgevoerd. Een aantal van deze stukken is op het Scholieren Eenakter Festival in Theater Hofplein gespeeld. Hier betrok Jules ook zesdeklassers bij met toneel in hun vakkenpakket. Die deden alles zelf: stuk kiezen, regie en productie.”

JULES: “Er was veel talent, maar het ging natuurlijk niet vanzelf. Ik moest er hard aan trekken. Bovendien was lang niet iedereen bereid zoveel tijd aan toneel te besteden. Sommigen gingen liever sporten. Maar het lukte altijd wel weer om leerlingen enthousiast te krijgen. De totale groep was jaarlijks zo’n 50 leerlingen. De generatie vanaf 2000 schreef, produceerde en speelde ook in diverse buitenschoolse festivals zoals het On/Off festival en Schoolchamps.”

JANKEES: “Ik denk dat Jules de perfecte combinatie van eigenschappen had en heeft om kinderen èn enthousiast te krijgen èn het aanwezige talent optimaal te benutten. Hij is ontzettend gedreven. Ze vonden hem wel een beetje merkwaardig. Hij kon spijkerhard zijn en heel boos worden, maar uiteindelijk werkte het.”

JULES: “Laat ik eerlijk zijn, de leerlingen van het Erasmiaans zijn voor een regisseur natuurlijk bijzonder. Ze zijn slim, wendbaar, intelligent en erg goed met tekst. Dat maakt het werken met hen heel plezierig. Voor mij persoonlijk is het Schrijverscollectief onvergetelijk. Na het overlijden van Julian van Dijk is de productie van het collectief terechtgekomen in de bundel. Dat is zo’n mooie weergave van een unieke periode geworden.”

Quirijn de Lang, Jeroen van Maarschalkerweert en Marike Barendse in 'Cyrano' (1992)

Op het glibberige pad der achtentachtig toetsen

Concertpianist Piet Veenstra (1929-2020) schraapte zijn publiek bijeen

Piet Veenstra (Foto Sanne Donders 2007)

Het overkwam me keer op keer. Wanneer de telefoon rinkelde en ik zag dat vagelijk bekende Kralingse nummer op het display verschijnen, beginnend met 452, nam ik met een zekere weifeling op. Want wie was dat ook weer? Een vergeten kennis die een geleend boek of lang uitstaande som gelds opeiste? Een vroegere *aimante* die me mijn wandaden nog eens voor de voeten kwam werpen? Zo'n voorgevoel. Zodra ik dan de bronzen stem hoorde, met het karakteristieke kartelrandje, was ik subiet bij de les. 'Véén-stráá.' Aha. Daar is Piet.

door JAN-JOOST DE MAN

Een telefoontje van Piet Veenstra — eindexamen 1947 — kon in het algemeen maar één ding betekenen. Er zat een pianorecital aan te komen. Meestal met een jubileum uit de wereld der klassieken als aanleiding. Beethoven zo en zoveel jaar dood. Schubert die toen en toen het licht zag. Mozart, Haydn, Brahms. Hij moet er een speciale kalender voor bijgehouden hebben. Een afgewogen programma voor elk recital was een vanzelfsprekendheid.

Piet Veenstra zelf kon ook de jubilaris zijn. Hij bereikte weer een kroonjaar. Hij zat een halve eeuw achter het toetsenbord. Hij vierde zijn debuut op de plan-

ken: dertig jaar geleden, veertig jaar, vijfenveertig jaar, zestig jaar... er was maar een klein zetje nodig om in het openbaar achter zijn favoriete instrument te krui-pen. Ad infinitum.

Nee, dat laatste natuurlijk niet. Woensdag 8 april 2020, vlak voor middernacht, blies Piet zijn laatste adem uit. Hij was 90 jaar oud. Volgens de familie 'in alle rust, met een als vanouds heldere geest'. Hij werd vanwege de coronacrisis onder minimale persoonlijke belangstelling gecremeerd in Hofwijk. En dat is misschien nog het meest tragische van het geval: de kunstenaar die zijn leven lang zo onstilbaar hunkerde naar erkenning, die tot het podium werd aangetrokken als een nachtvlinder tot een lantaarnpaal, die een uitermate vriendelijk en sociaal mens was *tout court*... dat nou uitgerekend diens uitvaart noodgedwongen in relatieve anonimiteit plaatshad. Wat zou een bomvolle zaal aan de Delftweg een verdiend slotapplaus geweest zijn. Zoals de Britten zeggen: a *damned shame*.

Onvermoeibaar enthousiast

Evenwel, de aanleidingen om op het podium te verschijnen — meestal in de Doelen — waren dan de voorbije decennia

voor Piet Veenstra wellicht vanzelfsprekend, de aanwezigheid van toehoorders in de zaal was dat geenszins. Dat was sprokkelen geblazen. Als er een recital was gepland en een zaal geboekt, begon voor Piet het echte werk: het ontwerpen en laten drukken van programmaboekjes, naast het onvermoeibaar enthousiasmeren van potentieel publiek en de aansluitende verkoop van toegangsbewijzen. Vandaar ook die telefoontjes, waarvan hij er in de loop van de tijd talloze gepleegd moet hebben. Hij had niet alleen een calendarium van de muziekgeschiedenis tot zijn beschikking, maar moet ook een enorme Rolodex bezeten hebben met gegevens van iedereen die hij ooit in zijn lange leven tegen het lijf gelopen was.

De beloftes van alle mensen die hij sprak waren veelal van de vage soort, hoopgevend voor Piet maar in feite een kluitje in het riet. Hij interpreteerde een vriendelijk 'nou, ik zal eens kijken of ik tijd heb' als een keiharde toezegging, als een ogenblikkelijke gang naar de kassa. Maar alle acquirerende moeite ten spijt bleef de belangstelling mager. Tot niet geringe teleurstelling van Piet, telkens maar weer. De cardioloog die hem had behandeld zóu naar zijn volgende concert komen,

mét zijn complete maatschap. En het verplegend personeel erbij! Maar de cardioloog kwam niet opdagen en de rest ook niet. Piet Veenstra was zijn eigen, niet bijster succesvolle maar vasthoudende impresario.

Hij kon erdoor gekwetst zijn, zeker. Hij overwon die gevoelens echter telkens door stugge volharding. De keren dat ik met een handjevol getrouwen — pakweg honderd, op een goede avond — in een hol klinkende Doelenzaal naar Piets uitvoeringen van de klassieken heb geluisterd zijn niet te tellen. Soms wilde ik hem zeggen: man, houd er toch mee op. Maar ik deed het niet. Ik kon er de moed niet voor opbrengen. Sterker nog, hij zou me niet begrepen hebben. Veenstra was een zender; hij had zelden de ontvanger aan staan. En als ik een keer een concert aan me voorbij liet gaan kon ik een andersoortig telefoontje verwachten. 'Zeg, waar was je nou?'

Handen als kolenschoppen

Ik kwam in de jaren tachtig voor het eerst bij Piet Veenstra over de vloer aan de Kortekade. Het eerste vraaggesprek ging, niet verbazingwekkend, over een concert dat op stapel stond. Er was ter-

stond een klik met deze boomlange man, met zijn uitnodigende blik en handen als kolenschoppen. De anekdotes uit de muziekwereld schudde hij uit zijn mouw alsof hij het alfabet opzegde, waarmee hij reeds een begin maakte toen hij in de gang mijn jas aannam. Hij is er feitelijk nooit mee opgehouden. Ik hing — eerlijk is eerlijk — aan zijn lippen. Hij vertelde aanstekelijk en met smaak, onderbroken door daverende lachbuien waarbij hij zijn onderkaak tot een wonderbaarlijk brede grimas uitspreidde. Over zijn muzikale carrière, die hij ondanks de nadrukkelijke scepsis van zijn vader toch had nagestreefd. Over welke muziek wel en welke niet door de beugel kon. Welke pianist wel (Leon Fleisher, Rudolf Serkin voorop) en welke niet (te veel om op te noemen) aan de maatstaven voldeed. Over de Amerikaan Van Cliburn bijvoorbeeld: 'Veel van dit' — tien enorme wapperende vingers op een denkbeeldig klavier — 'maar bijster weinig...!' — één wijsvinger klopend op de hersenpan. En een schaterlach ter afronding. Zo, daar kon de winnaar van het eerste Tsjajkovski Concours in Moskou het mee doen.

Vooral toen bleek dat we beiden het Erasmiaans Gymnasium hadden doorlopen, werd het contact frequenter. We troffen elkaar aan de Kortekade in het studeervertrek in het souterrain, waarin toentertijd een foeilijke, berkenhouten Bechstein baby-vleugel, die een nogal afgeragde indruk wekte, de meeste ruimte innam. Tegen een wand prijkte een propvolle boekenkast waarin honderden, aan de gekreukelde ruggen te zien goed gelezen pockets stonden uit de serie Classiques Garnier. In het karakteristieke fletse geel en nogal goedkoop ogend, maar wel met Stendhal en Molière, zij aan zij met Rabelais, Céline en ga zo maar door.

Werken werden stukje bij beetje ontleed, van alle franje ontdaan. Ter explicatie kwamen hoofd- en neventhema's schallend gezongen uit zijn mond, met een niet eens onaardige bariton. Dat kon ook per telefoon overigens. 'Na het hoofd-thema in bes klein, dat gaat zo 'tadjááá tadieieie pom pom dajááá dam...' overtreft Schubert zichzelf meteen met het geniale zingthema in e groot 'toedoeoeoe da dieieie daa djammm padie... En dan in de doorwerking doet ie onverwacht...' Enzovoort. Met de theorie en de analyse zat het wel snor.

We luisterden naar de *Eroica* van Beethoven door het Concertgebouworkest onder Eduard van Beinum ('beste Nederlandse dirigent aller tijden'), gelardeerd met het eigenwijze commentaar van Veenstra en het aplomb dat ik had herkend als zijn handelsmerk. Midden in de langzame treurmars klonk er plots een '... let op hè, dit deel is in vrije variatievorm geschreven...' en hij trok er een gezicht bij als van een briljante leraar tot een wat achterlijke leerling. Hij zat er niet ver naast, maar dergelijke momenten, die een persoonlijkheid zo haarscherp tekenen, vergeet je niet snel. Althans, ik niet.

Onvoorwaardelijke liefde

Veenstra's andere grote passie was voetbal, of liever Feyenoord. Een oom nam hem in 1937 voor het eerst mee naar de Kuip. 'Ik was acht jaar en zat tussen de heren met hoge hoeden en in de rookwolken van hun sigaren; ik heb weinig van de wedstrijd kunnen zien,' grapte hij eens in een interview. Onvoorwaardelijke liefde voor de Club van Zuid was geboren. Hij zou er kind aan huis blijven. 'Ik heb alle thuiswedstrijden van Coen Moulijn gezien,' aldus Piet over de legendarische linksbuiten.

Piet was decennia lang vaste klant na thuiswedstrijden in de coulissen van de club. Zowaar wist hij daar enkele malen voetbalspelers te verleiden naar een recital van hem in de Doelen te komen. Het was een onvergetelijk beeld om een keer in een goeddeels lege zaal twee Feyenordspelers te zien zitten, in uitgaanstue, terwijl zij in het programmaboekje staarden met een blik alsof zij een stukje Cicero dienden te vertalen zonder één les Latijn. Na de pauze waren ze vertrokken.

Die ene wedstrijd Sparta-Feyenoord die Piet en ik samen bezochten, op 4 december 1999, vergeet ik evenmin. Het was een bitter koude avond op het Kasteel. We hadden sublieme plaatsen op de Eretribune, vlakbij de middellijn. Zoals een ware Feyenoorder betaamt a) kon Piet zich niet voorstellen dat iemand supporter was van een andere club dan Feyenoord en b) was hij altijd overtuigd van winst in de volgende wedstrijd, roestvrij optimisme gebaseerd op die ene glimmende Europa Cup I uit 1970.

Een Spartaanse overwinning op de zwalkende grote broer van Zuid was die avond echter niet ondenkbaar, temeer daar hun sterpseler, Argentijnse aanvaller Julio Ricardo Cruz, hopeloos uit vorm was en al tien wedstrijden lang 'droog' stond. De 1-0 ruststand leek dit stiekeme voor gevoel te bevestigen. Tegen alle verwachtingen in, althans aan Spartaanse zijde, hervond Cruz als door een wonder na rust zijn speciale vaardigheden. Uitgerekend tegen mijn club en ook nog op die avond. Voor de ogen van Piet en mij scoorde Cruz vlotjes de 1-1 en 1-2, nog uiterst fraai ook. Bonaventure Kalou maakte de 1-3 maar toen was de lol er allang af. Na afloop, terwijl ik mijn teleurstelling verbeet, liep

Piet rond met een air alsof de overwinning de normaalste zaak van de wereld was.

Kraakheldere arpeggio's

Tot zover eventjes het voetbal; aan die avond herinnerd worden is al vervelend genoeg. Vervelender is: toen ik Piet Veenstra leerde kennen was hij als uitvoerend musicus al ver over zijn hoogtepunt heen. Plaatopnames van hem bestaan niet, hooguit een amateuristisch opgenomen cassettebandje, dus wat ooit in zijn macht lag weet ik niet. Vingervlug passagespel, kraakheldere arpeggio's, structuur en klankkleur aanbrengen, gedoseerde dynamiek, laat staan rubato... het kwam niet in zijn spel voor. De vingers waren stram, de techniek haperde meer en meer. De worsteling met het notenbeeld stond de interpretatie in de weg. Piet zwoegde, met de hem typerende gelaatsuitdrukking als van een naar adem happende goudvis in de kom. Ook het geheugen liet hem soms in de steek. Hij ging weer van blad spelen, met een schemerlampje, 'net als de grote Svyatoslav Richter in zijn nadagen,' verklaarde hij. In 1959 had het Algemeen Dagblad over hem geschreven: 'Hij is van het hout waaruit men echte pianisten snijdt'. Maar sindsdien was er veel, heel veel water door de Maas gestroomd.

Desondanks bekroop Piet geen enkele vorm van plankenkoorts en als vanouds programmeerde hij de grote, uiterst doorwrochte werken uit het repertoire. *De Hammerklavier*-sonate van Beethoven bijvoorbeeld, passages in de monumentale slotfuga bevattend die sommige toehoorders in de zaal noopten tot schietgebedjes voor een afloop zonder al te grote brokken. De kolossale *Händel*-varianten van Brahms, de late Schubert, waarin om lang uitgesponnen hyperintensiteit wordt gevraagd... ik bewaar er geen prettige herinneringen aan.

Zakdoek uit broekzak

De inwijding van de nieuw aangeschafte concertvleugel in de bibliotheek Rijn en Venen van Alphen aan de Rijn is in de bijgewoonde optredens een nadrukkelijke vermelding waard. Hoe hij het engagement had verworven, geen enkel idee. Maar op een sombere zondag in de herfst, kil, op het randje van motregen, was er toch nog een bezoekersaantal van ongeveer vijftig lokale's — én oud-Erasmianen Frank Treurniet en ik — naar de bibliotheek gekomen. Midden in een Mozart-sonate vloog Piet grandioos uit de bocht, dat moest ervan komen, want hij was na twee pagina's al eens opnieuw begonnen. Maar nu was er geen reddten meer aan. Hij stopte onverwijd zijn spel, haalde een zakdoek uit zijn broekzak en snoot onstondig de neus. Vervolgens 'knakte' hij de vingers van beide handen, alsof het een beproefde kick-start was en hervatte doorgemoedereerd de verklanking van Wolfgangs noten alsof er niets opmerkelijks was gebeurd.

Wederom een onvergetelijk recital, temeer daar de bibliothecaresse na afloop van de toegift aan Piet een fles wijn en een ruiker overhandigde en het publiek hartelijk dankte voor de komst en het op het hart bond vooral niet de paraplu's en toebehoren te vergeten, terwijl de pianist achter haar rug met hunkerende blik richting de zaal een wijsvinger hief. Er kwam nog één toegift. Niet weggaan. Piet wilde graag nog één stukje spelen. Het was een ogenblik van onzegbare tragikomedie.

Toch kwam het tot ontroerende momenten, waarin hij — *malgré tout*, zou zijn pa wellicht gezegd hebben — ineens de

juiste snaar raakte, zoals tijdens zijn Brahms-cyclus in 1996. In het langzame, vierde deel (*Rückblick*) van de Derde Sonate vielen man en muziek nu eens volmaakt tezamen. Daar steeg Piet Veenstra ver boven zichzelf uit. De acquisitie van publiek was voor die avond iets vlotter verlopen dan normaal, ook omdat na afloop een grote tafel was gereserveerd in de Pijp, waar een dozijn vrienden en bekenden met Piet zouden souperen. Het moment waarop Piet, lijkleek van vermoeidheid, de drukke eetgelegenheid aan de Gaffelstraat betrad en er terstond een klaterend applaus opsteeg — na verloop van tijd ook van degenen die slechts een onbekende, wat lange, bejaarde man zagen binnenkomen en geen weet hadden van Brahms-cycli en Steinways — was een eerbetoon dat ik hem zielsgraag gunde, al was het maar uit waardering voor het doorzettingsvermogen van de man die al meer dan veertig jaar onverschrokken het glibberige pad van de achtentachtig toetsen bewandelde, met vallen en opstaan.

Landskampioenschap

Op 8 oktober 2016 zag ik Piet Veenstra voor de laatste keer optreden. Het was in de bestuurskamer van zijn geliefde Feyenoord, waar hij een benefietrecital gaf voor de Dirk Kuyt Foundation. Veenstra had het eerder gedaan, toen de aanvaller bij Feyenoord vertrok naar het grote geld in het buitenland. Speciaal voor de 'verloren zoon' — die de smachtende Kuip in 2017, na zijn terugkeer, op het langverwachte landskampioenschap zou trakteren — speelde hij die middag onder meer de *Les adieux*-sonate van Beethoven. Elegant geprogrammeerd want de drie delen dragen de toepasselijke titels *Les adieux*, *L'absence* en *Le retour*. 'Dirk Kuyt vindt het leuk dat ik dit doe,' bracht hij vooraf zonder blikken of blozen te berde, 'maar hij kan niet komen. Hij heeft andere verplichtingen.'

Het was een typisch Veenstra-moment: grote dromen en dito verwachtingen, die onontkoombaar leidden tot teleurstelling over de desinteresse voor zijn kunst. Maar nooit verbittering. Nimmer bij de pakken neer zitten.

De *Les adieux*-sonate van Beethoven — hij was ongeveer 40 jaar toen hij haar componeerde — herbergt momenten van zeldzame weemoed, verstilling, onderkoelde vreugde. De sonate duurt nog geen kwartier en is volgens kenners bin-nen het oeuvre niet al te complex. Piet was die middag, zelfs voor zijn doen, niet in grootse vorm. Misschien was het de (lange) introductie van toenmalig technisch directeur van de club Martin van Geel geweest, voorafgaand aan het concert, of de toch nog aardige opkomst van een mannetje of hordie die hem had verrast. Wie zal het zeggen.

Na de pauze zou Piet de drie kwartier durende laatste sonate van Franz Schubert ten gehore brengen, een stuk van de kolossale structuur, nauwelijks grijpbare gevoelswereld en intense menselijkheid. Ik moet toegeven dat ik in de pauze, na het voorproefje van Beethoven, ben weggeglipt.

In februari belde ik Piet. We spraken af te gaan lunchen, bij de Pijp. Natuurlijk, waar anders. Hij reageerde als vanouds enthousiast, ofschoon hij sukkelde met zijn gezondheid, zei hij. Hij moest eerst maar opknappen, dán ging hij dolgraag mee.

Vader Veenstra, 32 jaar lang leraar Frans op het Erasmiaans

De uitvaart van de kunstenaar vond noodgedwongen in relatieve anonimiteit plaats

Ter nagedachtenis van Jules Deelder (1944-2019)

Dichter

“Laatst heb ik een optreden gezien, van een man die gedichten voordroeg.

Hij was als een toeter, het publiek schonk hem weinig aandacht,

maar toch had het wel iets. Ik zal eens kijken of ik kan achterhalen wie dat was.”

door **ADRIAAN LIEFTINCK**

We waren bezig met de voorbereiding van de Culturele Dagen. Als vers Bondsbestuur vonden we dat die wel een kwaliteitsimpuls konden gebruiken en dat de versie van ons bestuursjaar een verpletterende indruk moest achterlaten bij onze leden en eigenlijk ook wel bij de leerkrachten. We zochten dus naar personen uit de culturele wereld die in staat zouden zijn om matig gemotiveerde gymnasiasten gedurende een uur rustig te houden en liever nog, zouden weten te boeien...

Het bleek te gaan om Jules Deelder, in die tijd nog nauwelijks bekend bij het grote publiek. Naast enkele obscure dichtbundels had hij pas net zijn eerste verhalenbundel gepubliceerd, maar die was bij de meeste leerlingen en bij de sectie Nederlands nog niet opgemerkt. Tijdens optredens wist hij bij het jongere publiek in Rotterdam wel een snaar te raken. We besloten dus contact met hem te zoeken.

Hij bleek gewoon als J.A. Deelder in het telefoonboek te staan, met het adres erbij: Provenierssingel, pal achter het station. Na een korte

introdactie aan de telefoon was hij bereid Michiel Buitelaar en mij te ontvangen, op een doordeweekse avond in 1979.

De Dichter bleek te wonen op de bovenste verdieping van een dubbel bovenhuis. De steile trap leek eindeloos. Boven gekomen op de tast, de gangverlichting deed het niet, verwelkomde hij ons hartelijk en bood ons direct bier en een joint aan. Het bier dat ging nog wel, maar de joint was nog iets te veel van het goede. We moesten immers nog zaken doen. Bovendien maakten de omgeving en de Dichter zelf al genoeg indruk: er hing een levensgroot portret van hem aan de muur, op een speciale tafel pronkte zijn verzameling jaren '60-brillen en de Dichter zelf bleek, ondanks zijn tengere gestalte een indrukwekkende verschijning. Geheel in zwart pak gestoken, ondanks de schamele verlichting uitgerust met een donker zonnebrilletje, de zwarte haren met brylcreem strak achterovergekamd, stak hij van wal. Wat of dat we van hem wilden.

We legden uit dat we een onvergetelijk programma gingen maken voor onze cultuurminnende medeleerlingen en dat zijn bijdrage daaraan onmisbaar was. Hij keek ons aan alsof we van een andere planeet kwamen, maar zegde snel zijn medewerking toe: “Maar niet voor niks hoor!”

Uiteraard waren we ervan uitgegaan dat we wel een vergoeding zouden moeten aanbieden aan de schrijvers die bij ons op school zouden willen verschijnen, maar het budget daarvoor moest uit de contributie worden opgehoest en was dus beperkt. Daarvoor had hij begrip. Voor leerlingen van de middelbare school, die per slot van rekening allemaal potentieële lezers en beter nog, kopers van zijn werk zouden worden, had hij een gereduceerd tarief: “Driehonderd gulden in contanten en een uur van te voren, in de kleedkamer een fles jonge jenever”. Hij noemde een merk, maar dat bleef niet hangen, waarschijnlijk omdat we niet thuis waren in de verschillende jenever-merken.

Dat viel niet tegen en paste binnen het budget. Het grootste probleem was nog dat we niet beschikten over een kleedkamer. Hoe moesten we de Dichter zich nu, met de belofte fles, laten voorbereiden op zijn optreden? Dat zouden we later wel oplossen. We waren er dus snel uit, dronken onze flesjes leeg en gingen niet in op het gastvrije aanbod van de Dichter er nog een paar te nemen. Het leek erop of hij in zijn nopjes

was met de zojuist beklonken deal. Misschien hadden we toch wat harder moeten onderhandelen...

De weg naar buiten bleek na het bier en in het donker toch lastiger dan verwacht. Dat werd veroorzaakt door de gewoonte van de Dichter om voor vertrek naar buiten nog even zijn hand te steken in de brylcreem en zijn haren weer strak aan het hoofd te plakken, om daarna de trapleuning vast te grijpen. Toen wij steun zochten bij de steile afdaling, gleden we dus over elkaar heen de trap af naar beneden, wat de Dichter na een voorzichtig “Gaaf het?” een daverende lach ontlokte.

De voorbereidingen voor de Culturele Dagen waren goed verlopen. We hadden grote namen aan ons evenement weten te verbinden en de opening zou ook een knaller worden. Pas toen het uur van de waarheid naderde, beseften we ons welk grote risico we genomen had met de Dichter als openingsact. Zou hij op tijd komen, of erger nog, zou hij überhaupt verschijnen? Wat ons nog enigszins geruststelde, was dat hij al een uur eerder een kleedkamer had geclaimd om zich voor te bereiden. Maar toen hij zich een half een uur voor zijn geplande optreden nog niet vertoond had, steeg de spanning ten top.

Tot onze grote opluchting kwam de imponerende gestalte een minuut of tien na de geplande start de trap op gestuiterd. De jenever van ons was duidelijk niet meer nodig om de Dichter op stoom te krijgen. Na een korte introductie ging hij van start met het later in de bundel *Schöne Welt* verschenen verhaal *Operatie Stonehenge*. Hij vertelde in elkaar rap opvolgende volzinnen hoe hij de commandant van zijn eenheid binnen 24 uur ervan overtuigd had dat de dienstplicht niet voor hem geschikt was. Een onderwerp dat zeker voor de jongens van de bovenbouw een actueel thema was. Die zaten dus ademloos te luisteren naar de waardevolle adviezen.

Na in hoog tempo nog enkele gedichten en verhalen over de Bühne gebracht te hebben, besloot de Dichter na circa drie kwartier dat hij voldoende indruk achtergelaten had en dat het genoeg geweest was. Hij sloot af en zocht naar bekende gezichten in de zaal, die hij achterin snel gevonden had. Wij stonden klaar met de afgesproken gage in contanten die hij dankbaar in ontvangst nam met de woorden: “En die fles..?”

De Dichter, halverwege de jaren '80

Bariton Quirijn de Lang

Van Tokio tot hier

Bariton Quirijn de Lang (eindexamen 1994) is zeker geen onbekende op het Podium

Erasmianum. Hij trad op met het schooltoneel en zong operaduetten op M&D-avonden.

Zijn internationale carrière speelde zich de afgelopen tien jaar voornamelijk af in Groot-Brittannië. Over heden en verleden en een onzekere toekomst van het muziektheater.

door **LEONTIEN FRENKEL**

Quirijn, geboren in Nijmegen, verhuist op zijn zevende naar Japan, waar zijn vader werkt op de ambassade. Bij terugkomst in Nederland stroomt hij in de tweede klas in op het Erasmiaans. De overstap van internationale jongensschool in Japan naar Nederlands gymnasium is groot. Als cultuurschok ervaart hij in de eerste plaats dat er ook meisjes zijn op school. Daarnaast mist hij de aandacht die zijn vorige school besteedde aan muziek.

Zijn liefde voor muziektheater is in Japan ontstaan. Op school werd veel gezongen, er was een schoolorkest en op hoog niveau werden – vooral klassieke – musicals opgevoerd, zoals *West Side Story*. De muzieklessen die op het Erasmiaans alleen in de eerste klas worden gegeven staan hiermee in schril contrast. Het Rotterdamsch Jongenskoor brengt uitkomst. Tijdens de repetities in het markante gebouw 'de Scheepsbrug', dat destijds voor het Centraal Station stond, ontdekt Quirijn op zijn vijftiende de opera.

Duetten

Zijn interesse voor toneel brengt hem bij docenten Jankees Ouwerkerk en Jules Terlingen, die zich beiden enthousiast inzetten voor het schooltoneel. Jankees vindt in Quirijn een medeliefhebber van opera. Vele M&D-avonden luisteren zij op met duetten uit opera's. Daar zit dan wel eens een duet bij dat acht minuten duurt. Quirijn, lachend: “Dat was vooral omdat wij het zo leuk vonden, ik weet niet hoe het publiek daarover dacht.” De duetten worden begeleid door medeleerlingen. Na zijn eindexamen werkt Quirijn nog samen met Jules als regieassistent bij het kersttoneel. Voor Jankees studeert hij stukken in met het schoolkoor.

Milaan en Philadelphia

Met het eindexamen op zak verwijdert Quirijn zich fysiek steeds verder van Rotterdam. Na zijn propedeuse Biologie aan de Universiteit van Amsterdam vertrekt hij naar Italië om opera te studeren aan het Milanese *Scuola di Musica*. Het jaar daarop wordt hij toegelaten aan het gerenommeerde *Curtis Institute of Music* in Philadelphia. Hij studeert aan deze volgens eigen zeggen nogal elitaire school op een *full scholarship*. Zijn studie hoeft hij dan wel niet zelf te betalen, voor zijn levensonderhoud schrijft hij elk jaar fondsen aan. Zo komt hij op tweeëntwintigjarige leeftijd in contact met een intendant van de Nederlandse Reisopera: “Ik werd aangenomen voor een zomerbaantje om de rol van priester te vertolken in *Die Zauberflöte* van Mozart. De hoofdrol viel uit en ik kreeg de rol van Papageno.”

Met deze hoofdrol maakt Quirijn zijn professionele debuut bij de Nederlandse Reisopera. Een zeer succesvol debuut. Hij ontvangt de prijs voor de beste prestatie van het seizoen en wordt alom geprezen in de pers. Zo begint zijn professionele carrière terwijl hij nog studeert. Naast de Nederlandse Reisopera treedt hij ook op met de Vlaamse Opera.

Na zijn bachelors en masters aan het *Curtis Institute of Music* ontwikkelt Quirijn zich als een veelzijdig operazanger. Wanneer hij een jaar of dertig is zet hij voor het eerst de stap naar musical. Hij krijgt een rol in de musical *Rembrandt*, een rol die op zijn stem is geschreven. Hij speelt een half jaar in theater Carré in Amsterdam en een half jaar in het Nieuwe Luxor Theater in Rotterdam. Het is een nieuwe wereld, met acht voorstellingen per week. In totaal wordt de musical tweehonderd keer opgevoerd.

Een operaproductie loopt meestal tien tot zestien voorstellingen. Er is minstens één dag rust tussendoor en vaak zijn er maar twee of drie voorstellingen per week. Quirijn: “Opera is veel werk voor weinig voorstellingen. Je bent wel drie maanden bezig met een productie. Er zijn heel veel mensen bij betrokken: solisten, koor, orkest, decorbouw, kostuumontwerp, techniek. Aan een productie werken een paar honderd man mee, daarom is het ook zo'n dure kunstvorm en is er subsidie nodig om echt iets neer te zetten.”

Na de musical *Rembrandt* wordt Quirijn aangenomen voor een operarol in Groot-Brittannië. Het is het begin van zijn carrière aldaar, de afgelopen tien jaar heeft hij voornamelijk aan de andere kant van het Kanaal gewerkt. Hij wordt ook bekend als zanger/acteur in klassieke musicals, zoals *Kiss me Kate*. Inmiddels kent hij iedereen in de wereld van muziektheater in Groot-Brittannië, maar ook in Nederland, Frankrijk en Duitsland. Een kleine internationale gemeenschap van mensen die in dezelfde wereld werken en elkaar begrijpen.

Rampzalig

Quirijn zou dezer dagen optreden in *A Little Night Music* van Sondheim, maar de productie is door de coronacrisis stilgelegd. Het is een moeilijke periode voor het muziektheater. “Voor de theaterindustrie is de coronacrisis echt rampzalig. Het lijkt er niet op dat mensen die er wat over te zeggen hebben ook echt begrijpen wat het inhoudt. Voor cultuur is nog maar driehonderd miljoen beschikbaar gekomen terwijl het een grote impact op de economie heeft. Wij hebben niet genoeg lobbyisten in Den Haag en we voelen ons voortdurend genoodzaakt om ons te verontschuldigen voor het feit dat we cultuur bedrijven voor economisch gewin. We zijn nog steeds aan het vechten tegen het imago van linkse hobby dat met de kaalslag van bijna tien jaar geleden is gecreëerd.”

Quirijn is bang dat veel theaters en gezelschappen het niet zullen redden. Voor zichzelf blijft hij positief, hij gaat ervan uit dat activiteiten die voor volgend jaar staan gepland, zullen doorgaan. Vanuit Haarlem, waar hij woont met zijn gezin, werkt hij aan het uitbreiden van zijn voice-over-activiteiten. Sternacteren deed hij al wel naast zijn werk, maar nu is hij hier actief mee aan de slag gegaan. Hij werkt mee aan commercials en e-learning.

Operales op het Erasmiaans

Tot twee jaar geleden kwam Quirijn nog elk jaar op het Erasmiaans om tweedeklassers les over opera te geven. Hij kijkt daar met plezier op terug. Stond hij aan het begin van de les nog tegenover een groep ongeïnteresseerde over hun tafeltjes hangende pubers, aan het eind stonden deze kinderen in de rij om hem een hand te geven en te bedanken. Zo heeft hij bij een aanzienlijk aantal leerlingen interesse voor opera weten te wekken. Wat hem het meest opvalt op de school nu? “De kinderen zijn allemaal zo ontzettend lang. In de pauze moest ik op de gang op mijn tenen gaan staan om te zien waar ik heen moest.”

Quirijn sluit het interview af met een hartenkreet: “Gaaf allen weer naar het theater zodra dit weer kan!”.

Quirijn de Lang

Quirijn de Lang tijdens zijn debuut als Papageno in 'Die Zauberflöte'

Helden - Pascal, Janssen Perio & Shaw

Door een onverwachte oprisping van het noodlot heb ik mijn document helden_1.docx van december 2016 op mijn geteis-terde computer teruggevonden, waarin een schets van een toneelstuk. Opgevoerd door overwegend getalenteerde alumni.

Geveinsde dankbaarheid ook jegens gelegenheid die het Covid-19 virus biedt, omdat ik verplicht thuis dien te blijven van-wege de risico's die aan mijn hoge leeftijd kleven.

door **BEN TRIJZELAAR**
alias Majoor Paul Ben Petkoff (eindexamen 1960)

Ik val met de deur in domo met een diepe gedachte. Toepas-selijk vanwege corona. We raadplegen Blaise Pascal (1623-1662), een Franse wis- en natuurkundige, christelijk filosoof, theoloog en apologete, die ons oproept om vooral thuis te blijven. Ik vertaal het nogal vrij.
"J'ai souvent dit, que tout le malheur des hommes vient de ne savoir pas se tenir et repos dans une chambre".
"Ik heb het al zo vaak gezegd, alle ellende op de wereld wordt veroorzaakt doordat mensen niet gewoon thuis kunnen blijven."

In het vervolg van dit opstel neem ik jullie via een aantal zinloze omwegen mee naar een toneelstuk van Bernard Shaw (*"Arms and the man"*), de zeer korte Servisch-Bulgaarse oorlog van 14-28 november 1885, gepavoiseerd met beperkte infor-matie over mijn toenmalige geschiedenisleraar Janssen (nog zonder dr. of Perio), waarbij Pascal verantwoordelijk is voor de ouverture en het slotakkoord. Ik hoop dat jullie er een touw aan vast kunnen knopen.

Janssen citeerde Pascal om ons maar ook Columbus (1451-1506) - na meer dan 5 eeuwen - te waarschuwen voor het onbekende dat wij op onze reizen veelvuldig tegenkomen: "Ach jongens, blijf toch lekker thuis". Besmettingsgevaar met een vleermuis-virus was nog onbekend, maar er waren sinds de Zwarte Dood van 1331-1353 nog altijd formidabele pest-epidemieën, die tot de 20e eeuw telkens weer ergens in Europa zouden opslaan. Naast pokken-, tyfus- dan wel cholera-pandemieën. Zeker ook in de 17e eeuw. Je kon dus maar beter thuisblijven. De reizen naar de Nieuwe Wereld brachten ons behalve goud ook een andere epidemie: de Spaanse of Napo-litaanse pokken oftewel de Sief. In ruil voor de voor de "India-nen" dodelijke mazen.

Veel verder dan reizen naar Renesse en Bretagne kwam mijn familie in die tijd niet. Welke tijd? Schoolvakanties van 1952-1959. De enige pandemie die ik toen in Renesse en Haamstede van dichtbij meemaakte, was myxomatose, een ziekte die door een virus uit een Braziliaans laborato-rium in 1952 -1953 op Europese konijnen werd losgelaten door een Franse arts, om zijn landgoed konijn-vrij te maken. Gevolg: 95% van onze huis- en duinkonijnen verdween. De groepsimmunitet, waarover Rutte inzake Covid-19 af en toe betoogt, zorgde voor een redelijk herstel van de konijnenbevolking. De frequentie van het bedrijven van de liefde is een aangename bijwerking voor het voort-bestaan van deze Oryctolagus uit de familie Leporidae. Een aanrader, Mark.

Nu zitten we met de post-Columbiaanse gebakken peren (en Trump), terwijl aan Columbus niet eens de naam Amerika wordt toegeschreven, want die was afkomstig van zijn collega Amerigo Vespucci (1454-1512). Wel zijn van Columbus het ei, Colombia en (West-)Indië met de Indianen bekend, maar dat is een ander verhaal. Columbus geloofde tot aan zijn dood dat hij India/Azië (in 1492) had bereikt alias Indië. Een fataal mis-verstand, schrijft Janssen Perio in 1994. Lees vooral zijn boek. En lees, als je tijd hebt, het standaardwerk van Burkhardt: *"Die Kultur der Renaissance in Italien"*.

Hierover ging ook het proefschrift van Janssen, dat hij in 1970 voltooidde: *"Jacob Burkhardt und die Renaissance"*.

N.B. Ik pretendeer geen compleet overzicht te geven van de verdiensten van Janssen voor het gymnasium of van zijn boeken en kritieken. Ik rapporteer slechts over onze toevallige ontmoetingen in de jaren 1955-1960. Nog tweemaal volgde, veel later, een herhaling van zetten in ons imaginaire schaak-spel: tijdens een geschiedenisles van het lustrum 2003 en in een aardige kritiek op mijn bijdrage aan Tolle belege in maart 2007. Nu ik al meer dan 5 jaar via mijn e-reader de beschikking heb gekregen over een massa geschiedkundige werken, waarvan ik er dagelijks talloze lees, moet ik eerbiedig mijn koning omleggen en het mat aanvaarden. Toch nog.

Veelzijdig

De hernieuwde kennismaking met Pascal kwam toevallig tot stand na het lezen van de eerdergenoemde passage uit het boek *"Een nieuwe Wereld. Europese ontdekkingsreizen en Renaissance"* (ed. 1994). Een briljant boek en aanrader van de schrijver dr. Evert Maarten Janssen Perio, voorheen onze veelzijdige geschiedenisleraar Janssen, die zich pas veel later heeft voorzien van het epitheton ornans Perio. Perio is afkom-stig van een linkse voor- of grootvader uit het midden van 19e eeuw: Gerardus Lambertus Janssen, Ome Gerrit, alias Perio. Deze werd bekend door zijn niet aflatende propaganda voor een staatspensioen. Soort van Drees *avant la lettre*, maar ook een zeer kritische recensent van alles wat op het prille sociale gebied geschreven werd. Net zoals zijn nazaat dr. E.M., die het ook niet kon laten om zo nodig artikelen of boeken in de hem beschikbare media tot de grond toe af te branden^[1].

Ontdekkingsreizen en renaissance rond 1500? Toegepaste geschiedenisles? Ik kan mij herinneren dat er gedurende mijn schooltijd altijd klassikaal rumoer ontstond over Janssens afkeer: het werk van de nazi-filosoof Heidegger, over wie Jans-sen veel later een boek (met een matige recensie) heeft ge-schreven: *"Hoe helder was Heidegger?"* Met een asynchrone knipoog naar "Heerlijk Helder Heineken". Het was makkelijk om Janssen op de kast te krijgen door te roepen dat Heidegger toch gelijk had gehad, zodat de rest van het uur werd besteed aan het nationaalsocialisme, waarmee Heidegger sympathi-seerde. Mijn klasgenoten konden dan rustig wat ander huis-werk voorbereiden. Wat ik niet allemaal over had voor het welzijn van mijn mededieren.

Na drie van mijn klassikale en irritante interrupties volgde de onvermijdelijke straf. Dat kon niet uitblijven. "Ga jij maar eens een hoofdstuk overschrijven", sprak Janssen vlak voor een willekeurige grote vakantie. Hij gaf mij een boek uit de Erasmiaanse leerlingenbibliotheek om daaruit een willekeurig hoofdstuk te kiezen: *"Erflaters van onze Beschaving"*, van Jan en Annie Romein. Een nuttig boek voorzien van Erasmiaans schoolstempel, dat nog steeds in mijn boekenkast staat. Ik moet deze lening wel teruggeven voor het te laat is.

Vraagje: "Heb je nog een hoofdstuk overgeschreven? En zo ja, welk?". Antwoord: "Nee, natuurlijk niet". "Heb je dat boek van Jan en Annie dan wel gelezen? Goede vraag, maar gaat u verder". Nou ja, de bijna 900 bladzijden dundruk-inhoud is echt niet makkelijk te lezen, laat staan over te schrijven. Met de klemtoon op 'over'.

Biochemie

Tijdens mijn studietijd werd mijn historische interesse aange-wakkerd door de aanschaf van de werken van onder anderen

Barbara Tuchman. Ach, was ik maar wat beter bij de les geweest, dan was ik misschien wel geschiedenis gaan studeren, als bijvak. Het werd culturele antropologie. Biochemie was, zeiden ze in 1961, het vak van de toekomst, maar het kwam pas 30 jaar later uit de bio-verf. In de jaren zestig waren de resultaten van bio-chemisch R&D-onderzoek in Leiden helaas bestemd voor de *Journal of Negative Results*. De Citroenzuurcyclus of Krebscyclus kreeg toen veel aandacht omdat hiermee de chemie van ons leven kon worden verklaard. De historische uitvinding van de structuur van het DNA-molecuul door Watson en Crick werd tijdens mijn kandidaatsperiode volledig genegeerd. De resul-taten van de ontdekking van de *double helix* waren al in 1953 gepubliceerd in hun stamkroeg *The Eagle of Cambridge*. In 1962 kregen zij de Nobelprijs voor de geneeskunde, samen met Wilkins. Ook de genetische tripletcode voor aminozuren – bouwstenen van ons leven - van 1961 ging aan mij voorbij.

Satirisch toneelstuk

Terug naar de werkelijkheid van 1959. Toen de aarde nog plat was, speelden wij (leerlingen van de 5e klas van het Eras-miaans) een satirisch toneelstuk van Bernard Shaw: *"Arms and the Man"* (Nederlands/Duitse titel: *"Helden"*) onder leiding van onze leraar Nederlands H. van Eijk. De Engelse titel van Shaw's komedie is de vertaling van het begin van Vergilius' Aeneis: *Arma virumque cano*. De Aeneis, een heldenepos over de da-den van Aeneas, bestond ten tijde van publicatie uit 12 boeken (uitgegeven tussen 29 en 19 v.Chr.): de Romeinse tegenhanger van de Griekse Ilias en Odyssee.

De oorlog waar het in het toneelstuk over ging was de Ser-visch-Bulgaarse oorlog van 1885, een mini-schermutseling in vergelijking met de latere Balkanoorlogen, waarvan de derde het begin vormde van de Grote Oorlog in 1914. Natuurlijk leerden we over de aanslag in Sarajevo van Gavrilo Princip, die bekend werd door de moord op aartshertog Franz Ferdinand van Oostenrijk en zijn arme vrouw Sophie. Ach Franzel, was maar beter thuisgebleven.

Vanaf die tijd zijn de Balkan-rapen gaar. Nog steeds dreigen er vijandelijkheden, zoals onlangs over de naamgeving van (Noord)Macedonië. Om de strijd over onderlinge ruzies en de verdeling van het Ottomaanse rijk te begrijpen, moet je zelfs teruggaan tot de slag op het Merelveld in 1389. Voor mijn beperkte denkraam te veel werk. Dat moet ik overlaten aan met roem beladen historici.

Terug naar de essentie van Shaw's komedie, die hij schreef in 1894. Enige markante foto's die aan de vergetelheid zijn ontrukkt met dank aan het archief van Ida Ruys, verfraaien de korte beschrijving van ons mega-theater.

De rolvdeling van "Helden", 61 jaar geleden opgevoerd in Palace, was als volgt: in de hoofdrollen: Ida Ruys als Raina Petkoff, Kees Ouwerkerk als majoor Sergius Saranoff, verloofde van Raina en Krijn ter Braak als Kapitein Bluntschli, huurling van de Serviërs. Ben Trijzelaar speelde majoor Paul Petkoff van het Bulgaarse leger, vader van Raina en getrouwd met Catha-rina, gespeeld door Hanna Oberman.

Moraal van deze komedie: oorlog is voor idioten en jullie hadden beter thuis kunnen blijven, sukkels. Raina trouwt uiteindelijk met Bluntschli en Sergius met de dienstmaagd Louka, alias Pau Oudemans.

OP DE EERSTE FOTO: zit ik op te scheppen over de oorlog. Mijn vrouw Hanna luistert maar half, natu-urlijk. Ida was inmiddels vriendelijk begroet door haar verloofde Kees, alias de overspelige Sergius Saranoff. Sergius en ik waren net een uurtje eerder van het met eeuwige roem beladen slagveld thuisgekomen.

OP DE TWEEDE FOTO: een gesprekje tussen Catha-rina, Raina en Sergius. Ik beperkte mij tot volslagen onbenullige borstklopperij over de heldendaden tij-dens een korte Servisch-Bulgaarse oorlog (1885), die door (ons) Bulgarije was gewonnen. Maar let op! Raina, verloofde van Sergius, was onder de indruk van Kapi-tein Bluntschli, die gezocht werd door en van de vlucht was voor de Bulgaren. Krijn klonk het slaapkamerraam van Ida binnen en bedreigde haar met een met cho-coladepatronen gevulde schertsrevolver. Met hulp van de dames Petkoff, die hem tot het einde van de schermutselingen verborgen wisten te houden, kon hij zijn leven redden. Raina noemde hem later zelfs "mijn chocolade soldaat". Toen Bluntschli uiteindelijk uit het huis werd gesmokkeld in een oude jas van de majoor, wist Raina een liefdesbrief in de jaszak te

verstoppen, die de kapitein pas veel later ontdekte.

OP DE DERDE FOTO: probeert Krijn, alias Bluntschli, met fraaie gebaren Raina van zijn gelijk te overtuigen, zoals mannen dat vaak doen. Raina's moeder, me-vrouw Petkoff, alias Hanna Oberman, zat in het complot om Bluntschli te redden. Vrouwen. Dat ging allemaal buiten mij om, de majoor en heer des huizes. Ook in mijn latere leven ben ik diverse malen gefopt door de andere kunne. Nomen est omen.

Nog een herinnering: volgens de regie moest ik Louka, alias Pau Oudemans, in haar bil knijpen toen ik van het front terugkeerde. Op het moment dat Pau verwachtte dat ik haar zou knijpen stak zij haar tong uit, tot grote hilariteit van de zaal. Weddenschappen waren afgesloten: Doet-ie het of doet-ie het niet? ^[2]

TABLEAU DE LA TROUPE

Oplettende lezers zien van links naar rechts: souf-flieuse Anna Willinge, Kees Ouwerkerk, Pau Oude-mans, Krijn ter Braak, leraar Nederlands H. van Eijk, Valerie de Monchy (met bloemen, namens de RGB), Ida Ruys, Kees Waardenburg, Michiel Sturms en

Hanna Oberman. Majoor Petkoff was hierbij afwezig, omdat hij handtekeningen moest zetten op de programmablaadjes van het uitzinnige publiek.

Na afloop van het toneelstuk werd in Palace – zoals gebruikelijk met Bal na – lang nagepraat en gedanst, onder leiding van de the Zenith Brass Band. Met een beetje geluk had je de vrouw van je leven ontmoet op de dansschool Meyer et Fils en had je haar op je stoute schoenen uitgenodigd om die avond de dansvloer met je te delen. Tijdens of na het toneelstuk zat zij dan als beloning op je te wachten. *Just a closer walk with thee, When the Saints go marching in...*

De rest van je leven met haar duurde tot aan het einde van de kerstvakantie. Want er moest worden geleerd en dat ging voor.

Na al die jaren zien vijf van de spelers elkaar nog regelmatig. Contact met Nicola, de bediende, alias Kees Waardenburg, is verloren gegaan, evenals dat met andere Kees (Ouwerkerk).

KRIJN TER BRAAK
Hoofdrolspele Krijn ter Braak won al op jeugdige

Mensen van goede naam

Tijdens het schrijven van mijn meesterwerk 'Helden - Pascal, Janssen Perio & Shaw' heb ik diverse keren de hulp mogen inroepen van mijn klasgenoten, eindexamen 1960. Wij zien elkaar nog steeds eenmaal per jaar op een lunch-reünie. Toen Norbert van den Berg mij een kopie opstuurde van het programma van de Kerstbondsavond 1959 heb ik alle vraagtekens over die avond eindelijk kunnen wegwerken. Wat heet, ik kreeg er een gratis lesje in Oud-IJslands bij...

BEN TRIJZELAAR

Ik was bijvoorbeeld onzeker over de identiteit van onze souffleuse en heb toen een andere klasgenoot geraadpleegd: Andrea de Leeuw van Weenen, hoog-leraar Oud-IJslandse taal. Zij schreef mij, nadat ik haar had gevraagd of er op haar vakgebied nog iets symbolisch te melden was over de tijd die wij op het Erasmiaans hebben doorgebracht:

"Aan de Oud-IJslandse moraal heb je niet veel in barre tijden. Daar was het van dik hout zaagt men planken. Wat nog het meest in de buurt komt is een vers in Hávamál:

*Deyr fé, deyr frændr,
deyr sjálfr it sama;
enn orðstírr deyr aldregi,
hveim er sér góðan getr.*

Oftewel:

*Vee (= bezit) sterft, verwanten sterven,
zelf sterf je net zo;
maar de roep vergaat nooit,
van wie een goede roep verworven heeft.*

En nu maar hopen dat wij zo'n goede naam heb-ben...!, besloot Andrea. Maar natuurlijk: *Vivant tutor*

et fautores, Virgines et amatores, Vivat haec societas, Erasmi Alumnorum.

Van Norbert, ongetwijfeld een man van goede naam, ontving ik een foto waarop te zien is hoe hij als kersverse voorzitter van de RGB claviger O. Blouw bedankt voor zijn bijdrage aan het maken van de decors (samen met onze tekenleraar G.J. Spuybroek). Norberts toekomstige gade Valerie de Monchy kijkt bewonderend toe.

Tot slot twee regels van Bernard Shaw die ik mijn trouwe lezers niet wil onthouden (het zijn de woorden van Sergius Saranoff in "Helden"):

O, oorlog, oorlog, droom van patriotten en helden

Het is allemaal bedrog, een schijnver-toning, net als de liefde

Dat een schijnvertoning is, misschien wel. Maar *agapè* is andere koek. Denk daar maar eens over na, Brutus.

^[1] Wanneer je Google de zoekopdracht "janssen perio groene" geeft, vind je daar onder meer een in memoriam van Rob Hart-mans in de Groene Amsterdammer van 23 september 2009 over dr. E.M. Janssen Perio, 20 juni 1927 – 9 september 2009. R.I.P.

^[2] Antwoord op de vraag: "Doet-ie het of doet-ie het niet" is: natuurlijk niet, want ik was zeer hervormd opgevoed.

^[3] Pythagoras.

Julia van de Graaff

Van podium naar filmdoek

Julia van de Graaff is een veelzijdige actrice, die speelde bij onder meer Theaterproductiehuis Zeelandia, Golden Palace, Bonte Hond en Het Nationale Theater. Inmiddels is ze ook producente, via haar eigen productiemaatschappij Lynx. Momenteel werkt ze als coproductent, scenarist en actrice aan de korte speelfilm *SOBER* en als coproductent en actrice aan de speelfilm *Onder Water*. *Onder Water* zal dit najaar gedraaid worden onder regie van de Rotterdamse regisseurs Edgar Kapp en Kuba Szutkowski. Ten slotte schrijft Julia scenario's en geeft ze lessen camera-acteren. Julia zat op het Erasmiaans Gymnasium van 1983 tot 1989.

door **ANNE SCHRAM**

Op het Erasmiaans vertelde iemand me eens dat je vader liever niet zag dat je naar de toneelschool zou gaan. Klopt dat?

Het werd niet aangemoedigd, zal ik het zo zeggen? Maar het was niet dat het niet mocht. Eigenlijk had ik een heel leuke vader. Hij was filmgek, dus ik zat vaak tot diep in de nacht films met hem te kijken. Vooral Amerikaanse klassiekers, zoals *Some Like It Hot*, *The Godfather*, *Kramer vs. Kramer*... Hij was ook gek van westerns, John Wayne enzo. Dat heb ik niet zo van hem overgenomen (lacht).

Maar inderdaad, de toneelschool werd niet aangemoedigd. Later heb ik het er wel eens met hem over gehad. Hij zei: "Luister, we hadden natuurlijk best de mogelijkheden om jou voor veel geld naar een dure opleiding te sturen." Op het Erasmiaans circuleerden in die tijd namelijk nogal wat boekjes met toneelopleidingen in Londen. Maar, zei mijn vader: "Voor een zak geld is iedereen bereid om je te vertellen dat je geweldig bent." Eigenlijk vond hij dus dat ik het op eigen kracht moest doen. Wat ik op zich wel een goeie vind. Ik heb het hem nooit kwalijk genomen. Ik ben nu gewoon naar Maastricht gegaan en ben daar uiteindelijk uit een paar honderd mensen geselecteerd.

Was je op het Erasmiaans al bezig met toneel?

In die tijd dacht ik nog dat ik zou gaan zingen. Dat verschuift nog wel eens bij mij. Als kleuter wilde ik balletdanseres worden, daarna zangeres, klassiek zangeres, lichte muziek... en uiteindelijk wilde ik naar de kleinkunstacademie. Alleen werd ik daar in het eindexamenjaar metéén voor afgewezen (lacht) – overigens heel terecht hoor. Na die afwijzing vroeg mijn Poolse tante, met wie ik een heel hechte band heb: wil je niet naar de toneelschool? Nou. Ja. Hmm. Daar zit misschien wel wat in. Toen ben ik één jaar kunstgeschiedenis gaan studeren, maar al tijdens de introductieweek liep ik aan iedereen te vertellen dat ik eigenlijk naar de toneelschool wilde (lacht). In dat eerste jaar kunstgeschiedenis heb ik veel toneel gedaan en toen heb ik auditie gedaan in Maastricht en werd ik aangenomen.

Op het Erasmiaans had ik vooral het gevoel dat ik er doorhéén moest zien te komen. Dat beukende schema van almaar die lessen en dat huiswerk. Het ging maar door. Eigenlijk had ik niet het gevoel dat er veel tijd overbleef voor iets anders. In de vijfde klas heb ik wel een toneelcursus gedaan bij het Hofplein, maar dat was het wel. Later dacht ik dat ik dat misschien eerder had moeten doen, maar aan de andere kant zag ik in Maastricht ook veel 'sterretjes' van het Hofpleintheater afvallen. Kennelijk hadden zij daar toch te veel een manierje aangeleerd. Wij hadden overigens wel een waanzinnig streng jaar. We zaten met ongeveer 60 mensen in de propedeuse. Uiteindelijk zat ik met zeven mensen op de acteursopleiding en vijf deden de docentenopleiding. De rest viel allemaal af. Inmiddels ben ik van mijn jaar ongeveer de enige die nog speelt. Dat wil niet zeggen dat ik continu aan het werk ben, maar toch.

Je bent nu heel druk met de korte film die je maakt met productiehuis Zeelandia, voor het

Zeeland Nazomerfestival. Kun je daar iets meer over vertellen?

De film is een uitwerking van een monoloog uit een ander stuk, *King sweet King of De Zoete Inval*, dat de Brusselse toneelschrijver Paul Pourveur ooit schreef over mijn Zeeuws-Vlaamse familie. Mijn overgrootvader, Izaak van Melle, begon met het geld van zijn vrouw de Van Melle-snoepfabriek. In het stuk van Pourveur komt een prachtige monoloog voor van mijn overgrootmoeder, Adriana Kousemaker. Om die monoloog heb ik scènes bedacht die haar leven en de contrasten tussen haar en haar man belichten. Adriana was een bescheiden, eenvoudige vrouw. Izaak was een zakelijk genie en een flamboyant figuur. Hij liet zich bijvoorbeeld vaak filmen – een deel van dat filmmateriaal wordt verwerkt in de film.

Eigenlijk is *SOBER* een poëtisch levensverhaal over de onmacht van vrouwen in die tijd. Mijn overgrootvader had elf kinderen: eerst kwamen er zes dochters, toen pas de eerste zoon. Na de dood van mijn overgrootvader ging de fabriek naar de oudste zoon. Mijn oma was de eerste dochter. Bij een andere voorstelling voor Zeelandia kwamen er onbekende familieleden naar me toe. Zij vertelden me dat mijn oma eigenlijk heel geschikt was geweest om die fabriek over te nemen. Ze had een zakelijk instinct en was naar de Handelsschool in Middelburg geweest. Ook had ze conservatorium gedaan in Brugge, ze studeerde zang. Achteraf denk ik: misschien lijk ik wel meer op haar dan ik dacht: ook ik combineer het creatieve met het zakelijke.

Je werkt ook aan een scenario.

Ja, scenarioschrijven geeft me zó veel plezier. Dat je je eigen wereld kunt creëren. Een wereld die alleen bestaat bij de gratie van jouw ervaring en research. Jij verzint de personages. Jij bepaalt wat ze meemaken. Aan het begin van de coronacrisis deed ik mee met een *challenge* van scenarioschrijver Willem Bosch. Vier dagen na het begin van de coronamaatregelen begon ik aan een scenario voor een speelfilm. Het gaat over een scheidingshotel. Dat is een hotel voor mensen die in scheiding liggen en nergens anders terecht kunnen. De vrouw die het scheidingshotel opricht, heeft hoogdravende ideeën over hoe mensen met elkaar moeten omgaan, maar het loopt natuurlijk volledig uit de hand.

Voor het script heb ik me laten inspireren door sektes – YouTube is wat dat betreft een zeer rijke bron. Er is zelfs een podcast over sektes, *Cults*. Ik heb heel veel sektes bestudeerd, en op een gegeven moment struikelde ik over de Orde der Transformanten, een Nederlandse sekte die in 2008 probeerde een voormalig sektelid om te leggen. Het voormalige sektelid was getrouwd met een van de andere sekteliden en er was gedoe over de omgangsregeling met de kinderen. Dat gegeven diende mede als inspiratie voor mijn scenario.

Waar komt jouw fascinatie voor sektes vandaan?

Ik denk doordat ik met één been ben opgegroeid in een land met een totalitair systeem (Polen, AS). Op

een gegeven moment kwam ik erachter dat het sektarische veel overeenkomsten heeft met het totalitaire. Beide systemen gebruiken dezelfde technieken en tactieken, zoals indoctrinatie, mensen een bepaalde visie opleggen. Het gaat vooral om macht: er is een leider en zijn of haar wil is wet, daar mag niet aan getornd worden. Ook is er in beide gevallen vaak veel *window dressing* met principes en idealen. Zo was het ideaal 'communisme' *window dressing* van een totalitair systeem. Als tiener heb ik me wel eens alleen gevoeld wanneer Nederlanders zeiden dat communisme toch een prachtig principe is.

De hoofdpersoon van mijn scenario is een narcist. Ik heb me behoorlijk verdiept in narcistische persoonlijkheidsstoornissen. In onze samenleving waarderen we het als mensen doelgericht zijn, als zij zich rücksichtslos richten op de winst en de cijfertjes, zonder veel empathie voor anderen. Je kunt bijna zeggen dat onze samenleving dit soort narcistische trekken stimuleert. Daarbij denk ik dat er óók een verband bestaat tussen het narcistische en het sektarische. Als je de situatie in de Verenigde Staten observeert, dan ontdek je daar allerlei sektarische elementen. Het is niet goed te volgen dat iemand zo'n *raging bull* als Trump zo langzamerhand niet meer het probleem. Het probleem zit hem volgens mij in de Republikeinen die hem in het zadel houden. Dat proces van *brainwashing*, wat bepaalde sekte-experts liever *undue influence* noemen, dat fascineert me. Het is een methode om mensen langzamerhand steeds meer in jouw lijn van denken te krijgen. Vaak gaat het dan om mensen die op een bepaald kantelpunt zitten in hun leven, bijvoorbeeld binnen een relatie. Vandaar dat scheidingshotel.

Wat heb je zelf meegekregen van het totalitaire systeem in Polen?

Tot ik zes jaar oud was, bracht ik zes maanden per jaar door in Polen. Ik had natuurlijk 'leuke kleren', want ik kwam uit Nederland. Ik kan me herinneren dat ik op een dag met mijn oom over straat liep en dat er een vrouw naar ons toe kwam die een beetje aanval-lerig zei: "Hoe komt dat meisje aan die mooie kleren?" Heel intimiderend. Maar verder weet ik vooral hoe het was door de verhalen van mijn familie. Mijn overgrootmoeder vluchtte met haar twee kleine kinderen naar Polen nadat haar man tijdens de Russische Revolutie was geëxecuteerd door de bolsjewieken. Tijdens de Russische bezetting na de Tweede Wereldoorlog zat ze een paar maanden in de gevangenis. Mijn opa zelfs twee jaar. Mijn tante, die als kunstenaar-ess werk verkocht in het buitenland, werd door de geheime politie lastiggevallen om informant te worden, maar ze weigerde. Ze was actief bij het drukken van verboden boeken, waaronder *1984* van Orwell.

Diezelfde tante legde me uit dat een totalitair systeem ook gaat over mensen moe maken. Mensen systematisch afmatten. Mijn tante zei – maar ik weet niet of dat erin moet –: "Het gevoel alsof je voortdu-

rend met een dun laagje poep bent ingesmeerd." Dat alles doelbewust lelijk is. Die huizenblokken. De lege winkels. Die auto's zonder stuurbekrachtiging. Mijn tante vertelde dat ik eens vroeg, toen ik nog heel klein was: "Waarom kijkt iedereen hier zo verdrietig op straat?"

“Mijn droom is om een vrouwelijke variant van Woody Allen te worden”

Je vertelde dat je eerst droomde van een leven als balletdanseres of zangeres, dat je daarna veel toneel hebt gespeeld en dat je nu meer richting film beweegt. Wat zou je het liefst willen doen? Werk je ergens naartoe? Wat is je droom?

Mijn droom is – in het licht van #metoo mag ik dat misschien niet zo zeggen – maar mijn droom is om een soort vrouwelijke variant van Woody Allen te worden. Een filmmaker die zowel het scenario schrijft, als produceert, als acteert. Zo voorkom je dat producenten hún film maken van jouw scenario. In Amerika heb je actrices als Jodie Foster en Charlize Theron die hun eigen productiemaatschappij hebben, maar in Nederland komt dat niet zo vaak voor, in elk geval niet in de filmwereld. Het is fijn om zelf een stichting te hebben, om zelf ook een partij te zijn. Zo kun je zelf fondsen aanvragen.

Wat voor films zou je maken?

Films die geworteld zijn in maatschappelijke thema's en die toch ook een poëtische kant hebben. Vroeger vond ik dat theater en kunst moesten gaan over herkenning. Dat je troost vindt in het feit dat andere mensen vergelijkbare dingen meemaken. Dat wil ik niet bagatelliseren, alleen geloof ik steeds meer dat kunst ook moet confronteren. Wel op een slimme manier: je moet de mensen een beetje verleiden om ze mee te kunnen nemen in je verhaal. Ik wil het publiek graag confronteren met de egoïstische en narcistische kanten van onze samenleving.

Ik zou dus films willen maken over hoe onze samenleving in elkaar steekt, hoe wij mensen in elkaar steken, en waar dat vandaan komt. *SOBER* vertelt bijvoorbeeld het verhaal over de positie van de vrouw tussen 1900 en 1960, een tijd waarin vrouwen geen keuzes hadden. "Had ik een keuze?" vraagt de hoofdpersoon zich steeds af. Soms kunnen vrouwen vervallen in een soort slachtoffergedrag. Voor mij is er een groot verschil tussen problemen benoemen en problemen afschuiven. Met problemen afschuiven, met die slachtofferrol dus, ben ik wel een beetje klaar. Kom op dames, *grow a pair of balls!*

SOBER zal vertoond worden in Cinema Middelburg tijdens het Zeeland Nazomerfestival (1-12 september 2020). De film wordt daar vijf keer per dag vertoond. De regisseur is Joël Duinkerke.

www.juliavandegraaff.eu
www.tglynx.eu (Julia's productiemaatschappij)

Julia van de Graaff als Nel in 'Apocalypse How' van Simon Weeda door LYNX. Campagnebeeld: Paulina Matusiak. Foto: Eddy Wenting

Julia van de Graaff – Foto: Grazyna Gudejko

Bakermat van het beatballet

Marianne Dulfer was maar enkele jaren docente lichamelijke opvoeding. Toch stapte Tolle belege vele decenia later in de auto om haar thuis in Hellevoetsluis op te zoeken. Ze was zowat de jongste docente van het Erasmiaans – oneerbiedig: gymjuf – en de meisjes waren indertijd dol op haar. Ze was lief en benaderbaar, een jonge vrouw binnen het door mannen gedomineerde lerarenkorps en... ze introduceerde een nouveauté aan de Wytemaweg. Het beatballet.

door JAN-JOOST DE MAN

Penney de Jager en Ad Visser
(Leader shoot voor Toppop (AVRO, 1973).
Archief Beeld en Geluid)

Een van de voordelen van getrouwd zijn met een architect is dat de kans op een volstrekt verantwoord vormgegeven woning en volgens de regelen der kunst samengesteld interieur zeer groot is. Ook hier in Hellevoetsluis dus. Echtgenoot Jaap ontwierp zijn huis zelf, mede waardoor bezoekers bij het benaderen van de voorpui op een verrassing zullen stuiten: geen vensters. Waarom? "Ik houd niet van inkijk," verklaart Jaap simpel. Daglichttoetreding heeft plaats via een schuin boven de potdichte muur geplaatste vide, over de breedte van het bouwwerk. Aan de achterzijde van de woning komt via een hoge glaswand de achtertuin je tegemoet. Heel bijzonder: het huis is ondanks de stenen wand aan de straatkant binnen nét zo gastvrij als de gastvrouw en gastheer.

Verlekkerd kijkt uw verslaggever bij binnenkomst alvast naar de kolossale Linn geluidsinstallatie met bijna manshoge luidsprekers en draaitafel om van te kwijlen. Maar voordat we naar muziek gaan luisteren moet Marianne Dulfer in de tijdmachine stappen en afreizen naar het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw. Een tijdperk waarin het er in Nederland nogal anders' toeging dan we nu gewend zijn.

Buitenlandse aanbieders

Een van de spaarzame momenten op de Nederlandse televisie waarop je 'popmuziek' tot je kon nemen, mét bewegende beelden nogal liefst, was op vrijdagavond bij AVRO's Toppop, gepresenteerd door Ad Visser. Deze bebrilde popponier illustreerde wekelijks een arbitrair samengestelde hitparade met videobeelden van buitenlandse aanbieders én van gastoptredens door playbackende artiesten en groepen in de studio. Het was een mager aanbod, maar je moest wát, nietwaar. Zo nu en dan lukte het de redactie niet de betreffende band of zanger naar de studio te halen of waren er

überhaupt geen beelden voorradig... de artiesten waren wel eens op tournee aan de andere kant van de wereld of het management eiste een zo groot honorarium dat het de AVRO te gortig was. Dáár kwam Penney de Jager om de hoek kijken.

Pennie de Wie, zal de jongere generatie zich afvragen. Wilhelmina Maria de Jager – artiestennaam Penney – genoot een dansopleiding bij Scapino en introduceerde in Nederland een dansvorm die 'beatballet' of 'jazzballet' werd genoemd. Voor de songs in AVRO's Toppop waarbij beelden ontbraken vulden zij en collega-dansers de visuele leemte op door een woeste, ritmische dansvorm op de studiovloer, terwijl de muziek in kwestie via de geluidsband ten gehore kwam. Een soort bewegende radio-uitzending. Kledingvoorschrift voor het dansenssemble van Penney, die in 1970 pas 22 jaar oud was, was felgekleurde, vaak wapperende blouses en sjaals, zware boas en strakke broeken. De gelaatsuitdrukking varieerde van stuurs tot extatisch, om welke muziek het ook ging. Penney en haar groep waren zeker niet goedlachs. Haar hoogsteigen *signature look* was een enorme getoupeerde haardos. Die had je in de bioscoop liever niet in de rij voor je.

Hoe het ook zij, de dansvorm werd een rage. Ieder meisje in Nederland wilde op jazzballet. Zo ook in het Erasmiaans, waar de lichamelijke educatie voor de meisjes van oudsher bestond uit de klassieke vloeroefeningen van bok, paard, kast en brug, knots en lint. Zo nu en dan mocht het grut dan eens in een touw klimmen of onderstboven aan rek of ringen hangen, het aanbod was standaard en nogal tijdloos (lees: niet meer van de tijd). Daar ging Marianne Dulfer verandering in brengen.

Van hobby beroep maken

Marianne kwam uit Vlaardingen. Daar zat ze op het Lyceum Groen van Prinstereer, waar ze in 1966 haar Gymnasium-A diploma behaalde. "Ik kwam uit een gereformeerd nest," verhaalt ze. "We lazen thuis dagblad *Trouw*. Mijn ouders hoopten zó dat ik netjes rechten ging studeren in Leiden. Nou, als mij iets niet trok was het dat wel. Ik wilde naar de Academie voor Lichamelijke Opvoeding. Turnen was m'n hobby. Ik maakte er graag m'n beroep van."

In 1970 was Marianne met de opleiding klaar en kreeg ze haar eerste baan bij instituut Bender voor mavo aan de Vondelweg in Rotterdam. Daar gaf ze les aan de meisjes. Marianne had nét een relatie met Jaap. En zoals altijd in het leven: het verloop hangt van toeval af. Jaaps neef Roeland ten Kate was voorzitter van de RGB. En laat nu op het Erasmiaans de gymnastiekdocente langdurig ziek zijn. "Ik weet wel iemand," had Ten Kate gezegd.

Marianne Dulfer: "Mijn sollicitatiegesprek aan de Wytemaweg was zo'n episode in m'n leven die ik nooit vergeet. Het was zomer en ik was gekleed in een modieuze minirok. Op het moment dat ik de kamer van Van der Velde betrad, voelde ik subiet dat mijn kledingkeuze eh... laten we zeggen uitzonderlijk was op

de school. Maar goed, ik kreeg de baan. Gelukkig!"

Op haar vierentwintigste, in 1972, kreeg ze een full-time aanstelling op het Erasmiaans. En de spreekwoordelijke wereld ging voor haar open. Een eindexamenfeest bij Otto Panman in Schiedam, met in de tuin van het ouderlijk huis een tennisbaan. Een meisje uit Kralingen dat bloedserieus de vraag stelde: *Mevrouw, wat is het nut van deze oefening?*

"De lerarenkamer! Ik zat daar als jonge vrouw tussen al die voornamen heren binnen deze eliteschool. Er was wel wat jonge instroom, hoor: Hans Teitler en George Draisma, beiden docent Latijn. Maar dat waren uitzonderingen. Drie dagen per week serveerde mevrouw Hoppe, echtgenote van de claviger, de lunch. Belegde broodjes en salades. Een heel aparte sfeer hing er. Eén mannelijke collega zei eens tegen me: *Meisje, meisje, ik had je vader kunnen zijn*. Dat soort paternalisme had je toen nog. Ik neem aan dat dat nu verdwenen is. Over een jongen met een dramatisch slecht rapport zei een collega: *Ja, zijn vader zei al, hij is geboren in een slecht wijnjaar, zal nooit wat worden*."

Enkel verstuikt

Onderwijl was het binnen volleybal en turnen, buiten kastiebal, speerwerpen, kogelstoten, verspringen... en zwemmen in het Van Maanenbad. "Er gebeurde wel eens een ongelukje natuurlijk. Iemand kwam verkeerd terecht na een oefening. Dat kan. Desirée Vandervoodt heeft een keer haar enkel verstuikt. Haar vader had een schermerschool, dat weet ik nog goed. Toen we naar haar huis belden met de mededeling van de blessure was de reactie zeer akelig. Echt onaangenaam. Aan de andere kant, zo'n valpartij overkwam Emilie Swarttouw ook. En van háár moeder kreeg ik later zo'n lief telefoontje... om te bedanken voor de goede zorgen. Dergelijke dingen vergeet je niet"

Met een cassette recorder speelden Marianne en de meisjes binnen muziek af. "Ritmisch bewegen op muziek, dat vonden die meisjes enig. *Sittin' on the dock of the bay* van Otis Redding kan ik me nog goed herinneren. Emiko van Duinen begeleidde soms op piano en wij maakten onze danspassen met knotsen in de hand. Leuk hoor. We werkten na verloop van tijd buiten de lessen om naar een optreden toe."

Tijdens de paasbondsavond van 2 april 1974 – zie elders in dit nummer – trad het jazzballet voor het eerst op, met Pauline van der Spek in de rol van Penney de Jager. Muziek was *School's out* van Alice Cooper en in zekere zin behoorde die keuze tot het meest subversieve wat die avond ten gehore werd gebracht: regels als *School's out for summer* / *School's out forever* / *School's been blown to pieces* drongen hopelijk niet geheel en al tot het lerarenkorps door.

Leukste herinneringen

Marianne is apetrots op zoon Eelco, die klinisch ge-

Piet Moerman met naast hem zijn pleijonge protégée: Marianne Dulfer

Jenneke Avis (derde meisje van links dat schuin naar beneden kijkt) in de klas van Kersten (Nederlands)

neticus is geworden, en dochter Karolijn, die gepromoveerd is in de psychologie. We zijn inmiddels bijna een halve eeuw verder sinds Eelco ter wereld kwam. "Een van de leukste herinneringen heb ik aan de Romereis van 1973. In Rome heeft de zeer muzikale Jenneke Avis tijdens een bezoek aan een kerk een huwelijksceremonie gered door spontaan in te vallen voor een afwezige organist. Heel bijzonder. Ook binnen het gezelschap was de vrijwel tandeloze en licht zonderlinge classicus Sjoerd de Boer onvergetelijk. Wat wist hij veel te vertellen! Wat een man."

Mariannes aanstelling bij het Erasmiaans was van korte duur. Na de komst van zoon Eelco die wel eens bij juffrouw Tine de Zeeuw (*scriba*) op de kamer gestald lag, wilde zij in deeltijd werken, wat toentertijd onaanvaardbaar was voor de schoolleiding. In 1975 vertrok zij goeddeels; ze ving alleen nog wat rest-uurtjes op. In 1976 verdween zij helemaal van de Wytemaweg. "Ik heb daarna overigens tot 2002 gewerkt als docente LO en nooit is er iets gebroken. Fijn was dat. Slijtage wel, helaas. Ik heb een knieprothese. Inmiddels geen sport meer voor mij. Alleen twee keer per week fitness." De

erfenis van het oorspronkelijke 'beatballet' is nog springlevend op school, alleen heet het nu anders.

Veronica

Inmiddels lag in Hellevoetsluis de meegebrachte testplaat al uitnodigend op de Linn platenspeler. Sid Ramin's *Big Band Sound* op RCA Victor, uit 1963. Track 2 van Side 1 is *Blue Tango* van Leroy Anderson, toeval-igerwijs de herkenningstune van de Veronica Top 40 in de zestiger jaren. En zo zijn we min of meer terug bij Penney de Jager en haar acrobatische dans en wap-

perende armen. Horen en zien vergaat je als je bij de familie Dulfer naar muziek komt luisteren, maar dat kan in het vrijstaande huis makkelijk zonder burenlastig te vallen.

Wie muziekiefhebbers Marianne en Jaap Dulfer nog eens wil ontmoeten: in de pauze van bijna elk concert van het Rotterdams Philharmonisch in de Doelen kun je ze treffen bij het buffet van de parterre-ingang.

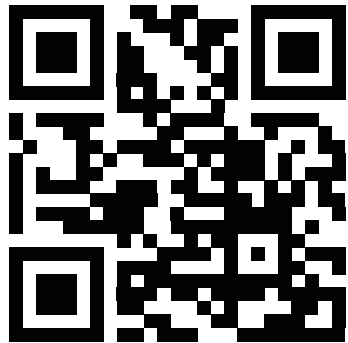
Toe aan een (nieuw) commissariaat?

Wij zijn gespecialiseerd in non-executive

- Search
- Educatie
- Board Evaluaties

Meer weten? Neem gerust met mij of met een van mijn collega's contact op. Dan bespreken wij de mogelijkheden.

Maarten den Ottolander

Ga naar de website!

Wessel ten Boom over de kracht van cabaret:

‘Opeens beseft je dat je om jezelf lacht’

Begin dit jaar vernam ik het thema voor de eerstvolgende Tolle belege: Podium Erasmianum. De redactie wilde aandacht schenken aan Erasmusianen met bijzondere kwaliteiten op het gebied van muziek, cabaret, theater, ballet, fotografie en wat dies meer zij. Er kwam meteen één persoon bovendien:

Wessel ten Boom, tekstschrijver en drummer van Cabaret Grasmus. Misschien niet eens zozeer omdat hij heel groots en prominent aanwezig was in het Cabaret Grasmus (1974 -1978), maar vooral omdat hij een bijzonder mens was en is. Een creatieve, muzikale, eigenzinnige geest met een groot talent voor taal. Een verhaal over Wessel is niet alleen een verhaal over Grasmus, kunst en cultuur (op school) maar ook over zijn naderende levenseinde. Dat laatste komt erg hard binnen. In maart 2018 is bij Wessel onherroepelijk kanker geconstateerd. Sindsdien schrijft hij rondzendbrieven aan vrienden en bekenden, onder wie een aantal oud-Erasmusianen. Ook in de omgang met zijn ziekte blijkt hij een kunstenaar. Kunst is een breed begrip.

door **MAARTEN DEN OTTOLANDER**

Over het woord ‘kunst’ gesproken: in één van de liedjes van Grasmus zongen Wessel en Maarten van de Laarschot over kunst. Ik weet de tekst nog uit mijn hoofd: *‘Kunst is het scheppen van een nieuwe geïntensiveerde*

Vroom gezin

Ik spreek Wessel via Zoom vanuit zijn huis in Didam. Hij komt uit een, zoals hij aangeeft, vroom maar niet streng protestants gezin. Zijn vader was predikant, zijn moeder was maatschappelijk actief. Muziek en liefde kenmerkten het gezin, waarbij het debat hoog aangeschreven stond. Je leerde te denken. En dat zag je terug bij zijn inbreng in het cabaret.

“Bij het afscheid van rector Van der Velde hebben we met Grasmus een elpee uitgebracht. Nu ik die nog eens heb beluisterd, hoorde ik bij sommige liedjes de ouders in plaats van de kinderen. Een zekere braafheid. We hadden geloof ik ook geen grote meeslepende discussies zoals ik thuis gewend was – over wat er wel en niet in mocht. Iedereen had zo zijn of haar talenten, die we elkaar gunden. En dat maakte ons, denk ik achteraf, bijzonder.”

“Met mijn romantische en wat apocalyptische inborst was ik denk ik vatbaarder voor het existentialisme dan de meesten van het gezelschap. Ik miste wel een zekere ernst bij Grasmus. Ik was politiek duidelijk links georiënteerd, maar op de een of andere manier vond iedereen dat ook wel weer prima. Er was niet veel maatschappelijk politiek engagement meer op school in die tijd, wij waren alweer braver dan de jaargangen boven ons. Het was meer de intellectuele elite die telde. Grappig is dat juist die oriëntatie, die politiek toen verder van mij af stond, mij voor de rest van het leven gevormd heeft. Daar ben ik de school nog steeds dankbaar voor. In die zin ben ik helemaal niet anti-elitair. Herken je dat?”

Zo praten wij verder over het dilemma dat wat je op het moment zelfervaart vaak moeilijk te duiden is op zijn waarde of impact. Want dan is het wat het is. “De betekenis dringt vaak pas later tot je door.”

Over dit soort bijna filosofische onderwerpen konden Wessel en ik vroeger al fietsend naar huis eindeloos discussiëren. We werden het nooit eens. Maar het ging wel ergens over. Dat voelden we. Toch hebben we dergelijke onderwerpen nooit goed in het cabaret kunnen

verwoorden. Ironie, gevoelige liedjes, herkenbaarheid, dicht bij de school; dat was Grasmus. “We waren ook wel een beetje lievig.”

Wessel was ook de poëet. Zo schreef hij in het nummer ‘Rotterdam, mijn dierbaar labyrint’ de mooie woorden: *Het beton ligt lachend tussen hopen zand en ik ploeter door de kuilen met mijn fiets in de hand.* Lachend beton én het aardse van de fiets door zand heen zeulen. Het was onze leraar Nederlands, Kersten, die ons beiden - overigens onbewust - de liefde voor het woord, de taal en poëzie heeft bijgebracht.

Boosheid

Ik vraag Wessel naar zijn waardering van hedendaags cabaret. “Vandaag de dag wordt het cabaret voor mij te veel door boosheid bepaald. Met name linkse intellectuelen denken dat de waarheid altijd ‘profetisch’ is, maar ze is ook ‘priesterlijk’. Veel cabaret van nu kan alleen maar profetisch denken, in de zin van kritisch zijn of er zelfs op inhakken. Wim Kan was joods, Sonneveld en Hermans waren meen ik rooms en daar was opeens Freek de Jonge als zoon van een gereformeerde predikant. Dat verschil in achtergrond kon je toch echt proeven. Ik denk dat we dit verschil niet meer kennen en dus krijgt cabaret een ander accent.”

“Zelf ben ik in Amsterdam tijdens mijn studie theologie ook sterk de profetische, de activistische kant op gegaan – ik heb zelfs nog het absurdistisch cabaret *‘The Dogmatics’* in punkcafé *No Name* in het gekraakte Handelsbladgebouw opgericht. Ik werd trouwens ook lid van de CPN. Achteraf denk ik dat ik vooral boos was op de wereld, maar ik denk dat het priesterlijke het door mijn predikantschap uiteindelijk toch in mij gewonnen heeft. Daarom weet alleen Herman Finkers als cabaretier mij echt te boeien. Dat is iemand met een onderstroom, relativerend, de mensheid beschouwend in meerdere aspecten en dimensies.”

“Ik vind de bijbel misschien wel zo geweldig omdat ik dat daar ook in terugzie. Van God mag je ongelijk hebben. Dat is iets wat de humanist denk ik niet snapt. Dat je gelijk in je ongelijk ligt. En is dat niet de kracht van cabaret? Je lacht de ander uit, maar opeens beseft je dat je om jezelf lacht. Kijk, dat gaat dieper dan inhakken vanuit boosheid.”

Levenskunst

De woorden profetisch, priesterlijk en bijbel zijn genoemd. Zo meandert ons gesprek naar Wessels predikantschap. Het is goed dat ik een abonnement op Zoom heb en langer dan 40 minuten online kan zijn.

We komen op het terrein van levenskunst. Ook daarover kan Wessel veel vertellen. Hoe het voor hem werkt en hoe het hem nu steunt in het omgaan met zijn ziekte.

Ik vraag hem: wat houdt jou gaande? Wat maakt het leven voor jou nog steeds de moeite waard?

“Ik heb mijn scheidingsbericht indertijd als zwaarder ervaren dan mijn doodsbericht. Over mijn ziekte kan ik, ook tot mijn eigen verbazing, niet echt verdrietig zijn. De notie dat ons leven ‘in Gods hand ligt’, is voor mij juist veel werkelijker geworden. Strijd en geloof horen overigens bij mij. En in de vrije wil heb ik nooit geloofd. Ik ben dan ook niet teleurgesteld dat ik korter zal leven dan de meesten van mijn generatiegenoten. Geloof en theologie; voor mij is het geen verdoving, het zijn de woorden waarbij ik leef.”

“Het beseft dat we het leven niet in eigen hand hebben, wordt

tegenwoordig met corona gezien als een revolutionaire ontdekking, die ons haast weer religieus maakt. Maar zo dachten de Grieken ook: weg met de hybris, de menselijke hoogmoed. Het christelijk geloof gaat echter verder, of zegt eigenlijk iets heel anders. Niet het menselijk onvermogen staat centraal, waarbij we dan een heel ernstig gezicht kunnen opzetten, maar juist het goddelijk vermogen. Het ligt dus niet in jouw hand, maar wel in Gods hand. Het *ligt* ergens, daar gaat het om. Alleen niet in jouw hand. Ik heb dat altijd wel gevonden, geloof ik, maar het vreemde is dat die overtuiging mij in mijn situatie juist extra stimuleert om nog veel te doen, zoals preken en schrijven. Maar in dit alles zit ook een stuk eigenwijsheid en strijdlust. Ik weiger – net als vroeger – mee te gaan met de wereld. Alleen al als denkexperiment laat het christelijk geloof alle filosofen achter zich en dat maakt me gelukkig. Ook nu ik eigenlijk mentaal de Rubicon al ben overgestoken. Ik zou behoorlijk schrikken als de dokter zei dat de kanker weg was.”

En dan de onvermijdbare vraag: zou je, terugkijkend, je leven anders ingericht hebben?

“Al had ik het gewild, ik had het niet gekund. Zo was mijn leven en zo was het goed. Heb ik voldoende duidelijk gemaakt dat schrijven uiteindelijk mijn echte creativiteit is geworden?”

Naschrift

Hoe bijzonder is het om een interview te mogen hebben met een oude schoolvriend, 45 jaar na dato. Het gesprek ontroerde ons en verbond ons alsof we zo opnieuw konden beginnen. We hadden het destijds niet voor mogelijk kunnen houden.

Liza Minnelli zong ooit: ‘Life is a cabaret’. En levenskunst hoort bij cabaret. Misschien hadden we die kunst als tieners nog niet voldoende doorleefd, al dachten we van wel. We experimenteerden en speelden met de tijdgeest. Dit maakte Grasmus ook wat het was; aansprekend, geveilig, muzikaal, en ook een beetje lievig, zoals Wessel zei. Maar de kracht was onbevangeheid. Ik ben dan ook dankbaar voor het veilige culturele klimaat van het Erasmiaans in die tijd. Het was voor ons een podium voor een later leven.

Wessel ten Boom is van eindexamenjaar 1977. Hij studeerde van 1978 tot 1984 theologie aan de UvA, woonde, studeerde en werkte drie jaar in Oost-Berlijn, werd in 1988 hervormd predikant en ging in 2013 met vervroegd emeritaat. Wessel is vader van vier dochters. Het drummen heeft hij verwaarloosd, maar het drummen heeft hij altijd bijgehouden. Zijn e-mailadres luidt whtenboom@telfort.nl.

Toneel op het Erasmiaans, 1975-1985

Et nunc... plaudite!

Toen ik op 1 oktober 1975 als leraar klassieke talen aantrad op het Erasmiaans werd ik vrij snel door mijn collega Marietje d’Hane-Scheltema gevraagd om de vertellersrol van Homerus te vervullen bij de opvoering van *Het tweegevecht*, een door haar geschreven toneelversie van het derde boek van de Ilias. Dit markeerde het begin van mijn toneel/regie-activiteiten op de school in de periode 1975-1985 (met korte onderbrekingen).

door **JAN SPOELDER**

De eerste jaren op het Erasmiaans waren voor mij een tijd van ontdekking en groei. Het was een tijd van veel leren, van veel ontdekken, van veel proberen. Het was een tijd van veel plezier, van veel plezier. Het was een tijd van veel plezier, van veel plezier.

Als een van de jongste docenten waren mij de taken van begeleider RGB en toneelregisseur toebedeeld. Ik had enige toneelervaring opgedaan tijdens mijn eigen schooltijd aan het Johan de Witt-gymnasium in Dordrecht. In mijn studietijd eind jaren 60 was het traditionele studententoneel een roemloze dood gestorven, het moest voortaan allemaal maatschappelijk relevant en ‘krities’ zijn.

Vol jeugdig enthousiasme ging ik als regisseur aan de slag. In de zomervakantie zocht ik een geschikt stuk uit, meestal uit de catalogus van de ‘Toneelcentrale’, waar je de tekstboekjes kon bestellen. Wel zo handig, kopieerapparatuur stond toen nog in de kinderschoenen.

In september vonden de audities plaats en werden de rollen verdeeld. De schoolleiding had een veto in het geval van onvoldoende schoolprestaties. Zelf speelde ik meestal ook mee. De repetities vonden na de herfstvakantie plaats in de aula, na afloop van de lessen. Eerst met de tekst in de hand, na enige tijd werd je geacht je rol uit je hoofd kennen. Spannende hadden hiermee enige moeite. En wee degene die vlak voor de generale nog steeds niet tekstvast bleek te zijn.

De repetities waren eerst wekelijks en daarna met verhoogde frequentie, ook ’s avonds. Een decorploeg ging eveneens aan het werk. De opvoering vond doorgaans eenmalig plaats tijdens de Kerstbondsavond, medio december, in theater Palace in de Zomerhofstraat. Dit theater uit 1941 is in 2007 bij een grote brand geheel verwoest. Een spannende ervaring was telkens het passen van de kostuums, gewoonlijk bij Van Nooijen (later Hoppezak in Leiden).

De ‘generale’

De dag van de opvoering waren allen vrijgesteld

van lessen. Met een busje werden de decorstukken naar Palace vervoerd, met de toneelknecht aldaar werd de belichting doorgenomen en ’s middags was er de ‘generale’ (‘Een slechte generale betekent een goede première’, zo klonk het bemoedigend). Ook kwam er iemand van de brandweer om te controleren of de geïmpregneerde decors inderdaad brandvrij waren. Dit gebeurde door een brandende aansteker tegen een decorstuk te houden. Een enkele keer werden zetstukken afgekeurd en moesten ze in allerijl opnieuw worden behandeld. Dan snel thuis eten. Gezamenlijk pizza’s bestellen bestond toen nog niet.

Vanaf zes uur ’s avonds moesten de acteurs aanwezig zijn voor de grime. De firma J.D. Spreksel uit Den Haag was jarenlang onze huisgrimeur. Eerstklassers mochten bij de ingang programmaboekjes uitdelen. Achter het toneel groeide inmiddels een gezonde spanning. Sommigen zaten nog hun tekst te repeteren en vanaf half acht vulde de zaal zich, zoals je door een gaatje in het toneelgordijn kon waarnemen. Op de voorste rijen zaten de rector en de leraren met hun partners, allen op hun paasbest gekleed. Een enkeling zelfs in smoking (Backhuys). De souffleuse kroop in haar hokje. De acteurs stonden gereed in de coulissen. Om acht uur doofden de lichten in de zaal, de praeses van de RGB betrad het podium, heette een ieder welkom en hief het bondslied aan. Luide klonk het ‘Vivat haec societas’ door de zaal. Het doek ging open en het spel kon beginnen.

Luidruchtige hogereklassers

De zaal keek en luisterde doorgaans aandachtig. Soms waren de achterste rijen wat luidruchtig. Daar zaten hogereklassers die tevoren al een beetje inge-

dronken hadden. Na afloop betrad de rector het toneel. Hij bedankte in welgekozen bewoordingen de regisseur, de acteurs en alle andere medewerkers. Hierna kon het bal beginnen. Tot 1979 nog met dixielandmuziek (*The New Orleans Syncopators* en *The Original Michigan Ramblers of Arrawarra*). De meisjes droegen feestelijke jurkjes, de jongens meestal jasje/dasje. Maar de tijden veranderden. Na 1979 kwamen er ingehuurde bandjes en later ook wel een DJ die voor eigentijdse muziek zorgden. Een eigen schoolband bestond niet.

Enkele weken na de opvoering vond er gewoonlijk bij mij thuis een toneelreünie plaats. Was het tegen carnavalstijd, dan diende men verkleed te verschijnen. Foto’s werden uitgewisseld en meestal kreeg ik namens de spelers een aandenken, in 1977 het bordspel Risk, dat die avond direct werd gespeeld. Ik bezit het nog steeds.

Traditioneel repertoire

Het toneelrepertoire was vrij traditioneel: Euripides, Plautus, Dickens, Anouilh. De opvoering in 1978 van Euripides’ *Alcestis* in de Kleine Zaal van de Doelen spande de kroon. Een groots opgezette productie met muziek en koorreien in een choreografie van collega Annelies Oosterhoff. Bij de generale repetitie had ik de inmiddels oud-rector Van der Velde uitgenodigd om zijn oordeel te geven. Hij had immers zelf jarenlang het schooltoneel gedaan, als vertaler, schrijver, regisseur en acteur (zie zijn herinneringen in ‘Grepn’, p. 193-207). Hij genoot en deze generale kreeg zijn volledige instemming.

De eerste jaren op het Erasmiaans waren voor mij een tijd van ontdekking en groei. Het was een tijd van veel leren, van veel ontdekken, van veel proberen. Het was een tijd van veel plezier, van veel plezier.

De eerste jaren op het Erasmiaans waren voor mij een tijd van ontdekking en groei. Het was een tijd van veel leren, van veel ontdekken, van veel proberen. Het was een tijd van veel plezier, van veel plezier.

1984
Gerald W. Lawson, *Het XXVste boek van de Odyssee* Met Ido Abram, Nickel van der Vorm, Jeroen Mauritz, Fenneke Dommering, Barbara de Kanter.

1985
Godfried Bomans, *De huistyran*
Regie: Hanneke van der Wel, hoofdrollen van de docenten Jankees Ouwerkerk, Arnold Niessen en Jan Spoelder.

Vanaf 1987 zouden externe regisseurs worden aangetrokken. Deze professionals zorgden voor eigentijds theater. Het was nu definitief afgelopen met het traditionele schooltoneel ‘met bal na’, zoals het Erasmiaans dat decennia lang gekend had. *Tempora mutantur*.

Van 1987 tot 2013 was ik werkzaam op het Kennemer Lyceum in Overveen. Ter gelegenheid van mijn afscheid in 2013 werd Euripides’ *Alcestis* opgevoerd in een bewerking van de *Erasmi alumnus* Jacques Koppenol (eindexamen 2003). Jacques was op het Kennemer mijn opvolger als leraar klassieke talen en nam ook de toneelfakkel over. *Alcestis* in 1978 en in 2013, in beide opvoeringen speelde ik de rol van Heracles: de cirkel was rond.

MOSTELLARIA

EEN COMEDIE VAN PLAUTUS
KERSTBONDSAVOND 1983

Programmaboekje opvoering Plautus’ Mostellaria, Kerstbondsavond 1983. Ontwerp: Arnold Niessen

Acteurs van Plautus’ Mostellaria, Kerstbondsavond 1983.

Voorste rij publiek bij de Kerstbondsavond 1977, met Vos, Backhuys, Baan, Van der Velde, Moerman en partners.

Reünie tonelisten van A Christmas Carol in huize Spoelder, januari 1980.

De finale van Het Tweegevecht, Kerstbondsavond 1975, opgevoerd bij het 75-jarig bestaan van de RGB.

Toekijken bij een avondrepetitie van Het Dievenbal, in de aula van de school, november 1976.

When all memory is mellowed / when the photograph is yellowed / still it never lies (Peter Hammill)

Muziekgroep, groepsmuziek en ontbrekend bewijs

In de mudvolle ‘meisjeskamer’ zagen we zowaar rechts achterin een plekje voor ons

vieren, een tafel in een hoekje op een verhoging. Het regende, dus de meeste leerlingen

waren binnen gebleven. Vrijwel elke lunchtafel leek dubbel bezet, met kauwende school-

genoten die zittend en staand luidkeels genoten van de Grote Pauze. De kakofonie die ons

op de drempel tegemoet kwam was oorverdovend.

— door **JAN-JOOST DE MAN**

Het was 1971, moet je weten. We hadden drie kwartier pauze; er moest veel gezegd worden in die korte periode, tussen de boterhammen met kaas en de appels door, weggespoeld met melk uit herbruikbare Tupperware bekers. De communicatiemiddelen waren schaars. Had je iets mee te delen, dan moest je dat op school doen. Anders was de kans voorbij.

Hoe dan ook, we waren reuze benieuwd, Mary Westerduin, Loes de Klepper en ik. We manoeuvreerden in slingerbewegingen langs tafels en stoelen, rap achter Wiet Hofmeijer aan, de kwetterende me-nigte ontwikkend en de schots en scheef op de vloer geplaatste tassen, naar die ene vrije tafel. Doel was samen de opname te beluisteren die onze klasgenoot Hofmeijer de avond tevoren in de Grote Zaal van de Doelen had gemaakt. Wij waren gevieren bij het optreden van John Mayall & The Bluesbreakers ge-weest en hij bezat nu een weerslag ervan, vastgelegd via een draagbare radio, zo eentje met uitschuifbare antenne. De met kloeke batterijen aangestuurde radio huisvestte namelijk ook een cassette recorder, en — nu komt het — een *ingebouwde microfoon*.

Wiet had die avond vanuit zijn ouderlijk huis te Poortugaal in een pukkeltas het apparaat de concertzaal binnen gesmokkeld, langs de kaartcontrole, langs de waakzame garderobejuffrouwen, en het gehele concert heimelijk — want ten strengste verboden — op kleine tapejes opgenomen. Een en ander had plaatsgevonden vanaf zijn zitplaats hal-verwege de zaal, de cassette recorder verborgen in de pukkelt op z’n schoot, met de klep van de tas op een kier. De microfoon was min of meer op het podium gericht, via een schietgat tussen twee stoelen in de rij vóór hem.

Zo rijk als Croesus
John Mayall, bluesgigant uit het Verenigd Koninkrijk, was in onze ogen al zo oud (36) dat hij naar verwachting in een rolstoel het podium opgedruwd zou worden, en wie weet van pure uitputting en ademnood wellicht het einde van de avond niet zou halen. Dat bleek alleszins mee te vallen. ‘s Mans noodlot was dat hij als *blues-geroe*e een ware school-klas vol onbekende jonge gitaristen, onder wie Eric Clapton, Peter Green en Mick Taylor, tot Bluesbreaker had opgeleid — deze jongens waren telkens in *andere bands* zo rijk als Croesus geworden, niet als hun zakenpartners... Iedereen rijk, behalve leermeester John Mayall zelf. Hij bleef stelselmatig met lege handen achter. Niettemin huppelde hij vijf en vrolijk de plankieren van de Doelen op en speelde, naast vele andere muziekvehikels voor uitgesponnen solos, ook zijn grootste hit *Room To Move*.

Wiet vergezelde ons, na het gezamenlijk bezoek aan de Doelen in april 1971, een half jaar later naar Ahoy, waar diezelfde Frank Zappa & The Mothers of Invention — o paradijselijk geluk — warempel op het programma stonden. Hij zeulde ditmaal niet met een transistorradio maar met zijn Pentax spiegelreflexcamera, een uitvinding die voor Wiet veel minder geheimen koesterde dan het twijfelachtige bandop-name-apparaat. Een relaas over de kwaliteiten van Zappa als componist en muzikant moet hier omwille van de ruimte achterwege blijven, evenals de levens-lange impact die het concert op mij had (ik was nét 16 jaar). Echter, de fotoserie die Wiet op deze memo-rabele avond vervaardigde verdient de overtreffende trap van de hoogste lof. Zappa’s muziek kon hem nauwelijks boeien — hij ging mee omdat hij bij de groep hoorde — niettemin schoot hij met een tele-lens unieke portretten van de bandleider, rolletje na rolletje, én van de andere grootheden uit de band, Ian Underwood, de ex-Turtles Mark Volman en Ho-ward Kaylan en de rest. In korrelig zwart-wit en met een vanzelfsprekende intimiteit alsof hij bij hen op het podium had gestaan.

De fotograaf maakte in zijn doka thuis afdrukken, op briefkaartformaat en op A4, waarvoor hij een week later een luttele vergoeding rekende — voor het fotopapier en chemicaliën! — die desondanks een forse hap uit het weekbudget van deze sappe-lende gymnasiast betekende. Ik kon mij slechts een selectie uit de kolossale hoeveelheid plaatjes veroor-loven, hetgeen mij nu negenenvoertig jaar later tot de desperate vraag brengt: *zou Wiet de negatieven nog in bezit hebben?* Even wanhopige vervolgvraag: *Zo ja, waar is Wiet eigenlijk gebleven?*

Gevreesde hyena’s
Behalve een aimabele jongen was Wiet een onpeil-bare snuiter, waarschijnlijk de enige Erasmusian die een schooljaar lang elke dag hetzelfde T-shirt heeft gedragen, een lichtblauw textiel met op de borst het gestileerde beeld van een knuist met uitgestrekte wijsvinger, in goudopdruk. Ik benadruk: elke dag. ‘s Winters droeg hij een roestbruine gebreide trui met kabelpatroon. (Over het T-shirt heen? Ik sluit niets uit.) Naarmate het jaar vorderde en Wiets toetscijfers weigerden boven de zes-min uit te komen, en na verloop van tijd niet eens in de buurt kwamen van het absolute minimum, sleet de gouden hand met zijn eigenwijs priemende wijsvinger navenant, totdat zogezeegd de vellen erbij hingen. Toen het T-shirt op was, verdween Wiet van school.

Wat wij hoorden, met onze hoofden zo’n beetje schuin boven het apparaat hangend, was geluid dat een rijke fantasie misschien in verband kon brengen met menselijke zang en een begeleidingsband, maar in feite niet meer was dan een onverstaanbare echo van Mayall’s *signature song*, ergens uit de verte. Het leek nog het meest op signalen van buitenaards le-ven, die niet via Wiets cassette recorder maar via de radiotelescoop te Dwingeloo tot ons kwamen.

Mary, Loes en ik konden niet anders dan onze te-leurstelling kenbaar maken. Dit zeer tegen onze zin in, want iedereen mocht Wiet bijzonder graag. Hij was geen jongen die je nu eens lekker ging zitten *afzeiken*, in het taalgebruik van die tijd. Nadrukkelijk zij vermeld *à discharge* van Wiet dat wij geen uitge-sproken fans waren van John Mayall, slechts een toegangsbewijs hadden gekocht met het oog op één specifieke Bluesbreaker: violist (sic!) Bob ‘Sugercane’ Harris. Deze man had twee jaar eerder de band van de mythische Frank Zappa versterkt, de toen be-ruchte Mothers of Invention, en juist ten aanzien van geboren dwarsligger Zappa verkeerden wij in een permanente staat van devotie. Dichterbij dan dit waren wij nooit eerder bij ons Amerikaanse idool geraakt, via Harris dus. Onder de vleugels van Mayall had hij de avond tevoren de ene na de andere lek-

Grasmus' Noortje Nuis (tuitend in de middelste rij, (ang donker haar, scheiding in het midden) in de klas van Van der Blom (Latijn)

Wiet vergezelde ons, na het gezamenlijk bezoek aan de Doelen in april 1971, een half jaar later naar Ahoy, waar diezelfde Frank Zappa & The Mothers of Invention — o paradijselijk geluk — warempel op het programma stonden. Hij zeulde ditmaal niet met een transistorradio maar met zijn Pentax spiegelreflexcamera, een uitvinding die voor Wiet veel minder geheimen koesterde dan het twijfelachtige bandop-name-apparaat. Een relaas over de kwaliteiten van Zappa als componist en muzikant moet hier omwille van de ruimte achterwege blijven, evenals de levens-lange impact die het concert op mij had (ik was nét 16 jaar). Echter, de fotoserie die Wiet op deze memo-rabele avond vervaardigde verdient de overtreffende trap van de hoogste lof. Zappa’s muziek kon hem nauwelijks boeien — hij ging mee omdat hij bij de groep hoorde — niettemin schoot hij met een tele-lens unieke portretten van de bandleider, rolletje na rolletje, én van de andere grootheden uit de band, Ian Underwood, de ex-Turtles Mark Volman en Ho-ward Kaylan en de rest. In korrelig zwart-wit en met een vanzelfsprekende intimiteit alsof hij bij hen op het podium had gestaan.

De fotograaf maakte in zijn doka thuis afdrukken, op briefkaartformaat en op A4, waarvoor hij een week later een luttele vergoeding rekende — voor het fotopapier en chemicaliën! — die desondanks een forse hap uit het weekbudget van deze sappe-lende gymnasiast betekende. Ik kon mij slechts een selectie uit de kolossale hoeveelheid plaatjes veroor-loven, hetgeen mij nu negenenvoertig jaar later tot de desperate vraag brengt: *zou Wiet de negatieven nog in bezit hebben?* Even wanhopige vervolgvraag: *Zo ja, waar is Wiet eigenlijk gebleven?*

Burgerlijk en behoudend
Muziek was destijds behalve enigszins smaakgere-lateerd in grote mate een factor ter bepaling van de identiteit en acceptatie in ‘de groep’. Men moet dat niet onderschatten. Hoorde je erbij of keek men dwars door je heen? Was je onmisbaar op klassen-avonden bij mensen thuis of ontving je nimmer een uitnodiging? Wie schoenen met plateauzolen droeg en een broek met wijde pijpen, onder een blouse met bloemetjesdessin, hield niet van *blues*. Onmo-gelijk. Deze persoon wás niet ‘*blues*’ en kon nooit geaccepteerd zijn in een groep die zich kenmerkte door het dragen van spijkerstof of ribfluweel. Wie naar blues luisterde was immers vóór maatschap-pelijke verandering, trok zich het lot van onderdruk-aan, was, nou ja, niet noodzakelijkernijs revolu-tionair maar toch zeker opstandig en dwars. Daar hoorde denim bij, de traditionele werkkledij van de *working class*.

In de cast trof ik namen van personen die geen indruk op me hebben gemaakt want het was alsof ik nimmer met hen een podium had gedeeld. *Wie waren deze lui?* Geen enkele herinnering en dat is bepaald opmerkelijk. Anderen daarentegen kan ik uittenken. Arthur Dirksen, woonachtig op de rand van Ommoord, een luidruchtige, bebrilde jongen, met een fraaie falsetstem. Anja Frenkel, klein, be-scheiden, met een weerbarstige uitstraling, op gitaar. De beeldschone en zachtachtige Saskia de Groot, zang. Benno ter Kuile, sympathiek en vroegwijs, in een zelfgeschreven kluchtige sketch. Noortje Nuis, die het lef had geheel solo en zichzelf begeleidend op piano haar eigen lied te vertolken, met regels die ik nooit vergeten ben: ‘Mijn agenda, mijn agenda, een boekje vol ellende...’, waarschijnlijk vanwege het komische half mislukte rijm.

De *soul*-gemeenschap aan de andere kant van het spectrum was gezapig en hedonistisch, burgerlijk en behoudend. De *middle of the road*-groep die overal en nergens bij hoorde en zelfs naar klassieke muziek of jazz luisterde, net als hun ouders, vormde de rest van de populatie, ongeveer vijfennegentig procent. Dat was het wel zo’n beetje. Ah, wat zat de wereld eenvoudig in elkaar. Kom daar nog eens om.

Wij zagen Frank Zappa nog vaker tijdens onze schooltijd, naast talloze andere bands, groot en klein, in volwaardige concertzalen en achteraf-zaaltjes. En dat in allerlei heterogene gezelschappen. Een optre-den van de ‘intellectuele’ Nederlandse funkband Alquin in zaaltje Lantaren aan de Gouvernestraat staat me scherp bij, tijdens een bizar soort auditie. Was Alquin een geschikte band voor de kerstbonds-avond van 1973? Het vrijwel voltallige RGB-bestuur kwam na één nummer tot de slotsom dat deze mu-ziek onbruikbaar was voor een schoolfeest. Er viel niet op te dansen; alleen door lijders aan sint-vitus-dans wellicht. Dat vermoeden was vooraf al, maar het was tóch een gezellige avond.

Heftige discussies
Twee jaar na Zappa in Ahoy, wat in een adolescen-tenleven gelijk staat aan een halve eeuw, ontstond het initiatief om een *cabaret* te vormen, waarover nog lang gesproken zou worden, dat stond bij voor-baat vast. Trendsetkend en verbluffend. Snijdend iconoclasme, ongekend in de geschiedenis van ons instituut. Wellicht een opstapje naar landelijke be-kendheid, wie zou het zeggen. Wat Freek de Jonge en Bram Vermeulen op basis van hun vriendschap bij

het corps in Amsterdam hadden bereikt lag ook bin-nen onze macht, zolang het tegendeel zich niet had aangediend. En meer van die luchtfietserij.

Behalve een mogelijkheid om scabreuze teksten te declameren en progressief-sarcastische liedjes te zingen, was dit cabaret bovenal de bestendinging van onze ‘groep’. Samen maandenlang voorbereidingen plegen en creatieve aders aanboren, waarvan je niet wist dat ze in je klopten. Heftige discussies voeren over wat goed en niet goed was. Een programma samenstellen. Repeteren ook! Wie uit de kern van vrienden geen minimale kwaliteiten bezat als toon-of tekstdichter, zanger of muzikant, was gewoon productieassistent. Dan hoorde je er tóch bij.

Jan Frederik Buschmann (overleden 2011) kwam met de naam *Grasmus!* op de proppen. De zang van dit minime vogeltje, de *sylvia communis*, stond in een vogelgids gekarakteriseerd als bevattende “be-trekkelijk korte, krassende strofen” en dat detail, ontdekt lang nadat er voor de toneelnaam was ge-kozen, maakte onze mascotte nog meer adept. Een vondst van jewelste van duizendpoot ‘Busch’, die voorts inhoudelijk de onbetwiste ‘leider’ was, naast het duo Henk Huisman en Frans Elderson voor het muzikale deel.

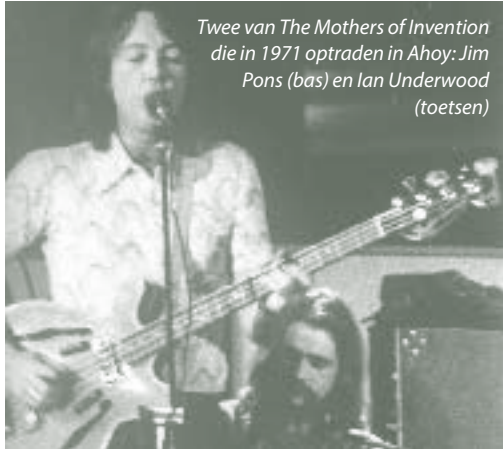
Akkoordenschema’s en melodieën werden gejat of verzonnen. Tekstsuggesties circuleerden onder lestijd. Hoe dichter de paasbondsavond van 1974 naderde, hoe meer onafwendbaar de hele onderne-ming op ons afkwam. Toen duidelijk was dat het ons ernst was, bood docent Latijn George Draisma aan om de regie over te nemen en het heterogene aan-bod liedjes en sketches tot een voorstelling met een kop en een staart te monteren. Omdat niemand op school slagwerker was, laat staan een drumstel be-zat, dook uit de uiterste periferie van de vrienden-kring een zekere Valentijn Muier op om de gewicks te hanteren. Het bleek waarlijk een gastoptreden want de efemere Valentijn verdween na afloop in de nacht, met drumkit en al, en we hebben hem nooit meer gezien.

Wie waren deze lui?
Kort en goed, het eindresultaat bedroeg een voor-stelling van achttien liedjes en sketches, met een cast van eenentwintig man, op 2 april 1974 in de voormalige ‘Zuid-Hollandse Stoomfabriek van Koek, Banket, Chocolade en Suikerwerken’ van C. Jamin. De locatie aan de Hugo de Grootstraat had een tweede leven gekregen als cultuurcentrum ‘t Tref-punt, een vroege voorloper van industrieel herge-bruik. De voorstelling heette ‘Kant 2’ en dat was ik glad vergeten totdat ik onlangs de programmafolder weer onder ogen kreeg.

In de cast trof ik namen van personen die geen indruk op me hebben gemaakt want het was alsof ik nimmer met hen een podium had gedeeld. *Wie waren deze lui?* Geen enkele herinnering en dat is bepaald opmerkelijk. Anderen daarentegen kan ik uittenken. Arthur Dirksen, woonachtig op de rand van Ommoord, een luidruchtige, bebrilde jongen, met een fraaie falsetstem. Anja Frenkel, klein, be-scheiden, met een weerbarstige uitstraling, op gitaar. De beeldschone en zachtachtige Saskia de Groot, zang. Benno ter Kuile, sympathiek en vroegwijs, in een zelfgeschreven kluchtige sketch. Noortje Nuis, die het lef had geheel solo en zichzelf begeleidend op piano haar eigen lied te vertolken, met regels die ik nooit vergeten ben: ‘Mijn agenda, mijn agenda, een boekje vol ellende...’, waarschijnlijk vanwege het komische half mislukte rijm.

De zonderlinge Edwin Sandberg – op banjo, ukelele en mondharmonica – die dagelijks als verwaalde houthakker de schoolgangen doorkruiste op leger-kistjes, in een rood geblokt shirt zoals je nu bij gesti-leerde hipsters ziet. Pijprokend en bebaard was hij de verspersoonlijking van *blues*, maar wie hem van-daag de dag tegenkomt ziet een kale man in een kledingstijl (tweed, gilet, ingetogen das) die een landjonker in de Achterhoek niet zou misstaan. Dat mag. We zijn allen andere wezens geworden.

Presence
En wat te denken van Henk Huisman (orgel, piano, gitaar) en Frans Elderson (gitaar), die de muzikale ruggengraat vormden van de ensembles. Zij waren zo *cool* and *laidback* dat je had gezworen dat ze on-der de *dope* zaten en dat was toch echt niet zo. Jan Buschmann zelf was net zo zelfverzekerd, met zijn

aangeboren onverschrokkenheid, wat een niet ge-ringe hulp is als je op toneel staat en wordt geacht een zuivere solo te zingen. Hij volbracht dit met een natuurlijke presence die zelfs binnen onze school, met al haar hoogst oorspronkelijke individuen, uit-zonderlijk was.

Ivan Baas op trompet. Pieter Schram op bas... Het was een illuster gezelschap. Van de voorstelling kan ik me nauwelijks iets herin-neren, behalve de duistere diepte waarin ik keek zodra ik opkwam, oog in oog met een batterij ver-blindende spotlights. Ik voelde me geheel naakt, zwetend onder een dikke laag grime, het werk van Marja Verbaas. Godzijdank was mijn bijdrage aan de voorstelling beperkt, in een enkel kortje en sketch. Ik stierf als ‘cabaretier’ duizend doden. Later, véél later, las ik over de plankenkoorts van de wereldberoemde tenor Franco Corelli, die zo panisch was om op te gaan dat hij zich verkleedde en liet schminken in z’n hotelkamer, vijf minuten voor zijn opkomst per taxi arriveerde in het operatheater en uit de coulissen stormde wanneer het zover was. Ik begreep Corelli. Ik herkende, op mijn manier, op het podium en in de spotlights de doodsangst van het spreekwoordelijke knijntje op de autosnelweg.

We dachten er toen heel anders over, maar al met al viel het met die gezagsondermijnende teksten reuze mee, zelfs voor die tijd. Geen rector of leraar zal zich die avond ongemakkelijk hebben gevoeld, be-halve wellicht over de lengte van de voorstelling. Zij zullen vooral benieuwd zijn geweest naar het tijdstip waarop het geheel afgelopen zou zijn en hoe laat zij na de plichtsvervulling huiswaarts konden keren.

C. Jamin
Tijdens het bal-na trad een dansband op die geen enkele affiniteit vertoonde met de verfijnde funk van Alquin: Mr Green & The Pink Panthers, die onder meer *Nights In White Satin* ten gehore brachten, op welke tonen onze alleen nog op adrenaline functionerende lichamen ondersteuning vonden in de armen van een ander. Ik verzin het maar, want ik weet geen enkel ak-koord meer uit de setlist van Mr Green. *Room To Move* stond er zeker niet op. Dat zou ik onthouden hebben.

Nu ontbreekt een weerslag van de historie, zodat ik bij gebrek aan hard bewijs betwijfel of het allemaal wel echt gebeurd is.

Deze panoramafoto kent u misschien.
Hij is gemaakt in 1937, ter gelegenheid van de opening van het schoolgebouw aan de Wytemaweg.
Alle toenmalige leerlingen en docenten staan erop. Voor het project Erasmiaanse Namen probeer ik de namen van de geportretteerden te achterhalen.
Kent u mensen op deze foto? Kent u Erasmianen die voor of tijdens de Tweede Wereldoorlog op school zaten?
Kent u kinderen van Erasmianen die op deze foto zouden kunnen staan?
Graag zou ik met hen in contact komen.

Op www.sanderling.nl/erasmiaanse-namen is de foto in zijn geheel te zien, met genummerde hoofden.
U kunt daar meer lezen over het project, zien welke namen wij al weten en zelf namen achterlaten.
Alvast hartelijk dank!

Erasmiaanse Namen Zij die niet terugkeerden

Sinds 1946 besteedt het Erasmiaans Gymnasium rondom 4 mei aandacht aan de leerlingen en oud-leerlingen die de Tweede Wereldoorlog niet overleefden. In verband met het coronavirus kon de gebruikelijke Dodenherdenking in 2020 niet doorgaan. Toch vond de school het belangrijk om ook dit jaar aandacht te besteden aan de Erasmiaanse oorlogsslachtoffers. Besloten werd om de herdenking dit jaar op een andere manier vorm te geven, via een filmpje dat de leerlingen online, tijdens een mentorles, konden bekijken.

door **ANNE SCHRAM OUWENEEL**
(eindexamen 1990)

In de herdenkingsfilm zijn de handgeschreven namen te zien van de 115 Erasmiaanse oorlogsslachtoffers die nu bekend zijn. De namen werden opgeschreven door kunstenaar Bart Domburg, die eerder de namen opschreef van alle 102.000 Nederlandse Joden die tijdens de oorlog zijn omgebracht. De 115 namen zijn speciaal voor het filmpje ingesproken door leerlingen van het Erasmiaans. Zij vonden het een eer om aan het project mee te werken.

Een van de doelstellingen van de herdenkingsfilm was om de geschiedenis dichterbij te brengen. Daarom vermeldt het filmpje niet alleen de namen, maar ook de leeftijd bij overlijden en het sterfjaar. Zo maakt de film inhaalbaar dat achter elke naam een mens zit, een leerling of oud-leerling van het Erasmiaans.

Wat een project als Erasmiaanse Namen vermag, bleek ook bij de toelichting tijdens het opnemen van de namen. Als initiator en projectleider mocht ik de leerlingen bij sommige namen iets extra's vertellen. Ik vertelde over Bram Rutgers, die sinds mei 1940 vermist is.

"Wie van jullie las die naam ook alweer voor?" vroeg ik.
"Ik," zei een meisje.
"Bram Rutgers was hoofdredacteur van *Tolle Lege*," vertelde ik.

Vier kreten van ontzetting stegen op. Het bleek dat het meisje dat zojuist zijn naam had ingesproken de huidige hoofdredacteur is van *Tolle Lege*, en dat vier van de aanwezige leerlingen in de huidige redactie zitten. Zo komt de

geschiedenis dichtbij. Dat is de kracht van dit project: de oorlog dichterbij brengen via de eigen school.

Ook indrukwekkend waren de reacties op het verhaal van oud-leerling Jook Sanders. Hij zat tijdens de oorlog ondergedoken, maar kon de eenzaamheid en de afgeslotenheid van de onderduik niet meer verdragen. Hij maakte een ommetje en werd opgepakt. Dat maakte indruk. De aanwezige leerlingen knikten zwijgend. Juist tijdens de corona-lockdown konden zij zich dit zeer goed voorstellen.

De herdenkingsfilm was de aftrap van een vervolgproject waarbij leerlingen zelf historisch onderzoek doen naar Erasmiaanse oorlogsslachtoffers. Op welke adressen woonden ze? Hoe zag hun leven eruit? Wat is hen overkomen? Wat is de historische achtergrond? Zijn er foto's overgeleverd? Wie waren deze mensen? Zeven leerlingen hebben zich inmiddels aangemeld om hun profielwerkstuk te schrijven over een of meer Erasmiaanse oorlogsslachtoffers.

De herdenkingsfilm kon worden gemaakt door bijdragen van Stichting Sanderling, IMDESTO Foundation, Stichting Voorzieningsfonds Erasmiaans Gymnasium, Semper Floreat en 87 oud-leerlingen en oud-docenten. Heel hartelijk dank aan iedereen die de film mogelijk maakte!

Ga voor de herdenkingsfilm naar:
<https://bit.ly/Herdenkingsfilm-Erasmiaanse-Namen>

Bevlogen vakdocenten in de kunst

Op een zonnige donderdagochtend in april sprak ik temidden van prachtige tekeningen en schilderijen in een verder verlaten school drie bijzonder bevlogen vakdocenten in de kunst. Joke Kruisbeek voor de beeldende kunsten in de school en kunstbezoeken buiten het Erasmiaans, Zoëy Sternheim voor het theater en Gerbert Groot-landeweë voor de muziek.

door **KLAAS TASELAAR**

Vooraf had ik hun de vraag gesteld wat hun rol is bij het voortbrengen van zoveel talent. Ik vertelde dat ik altijd bijzonder onder de indruk ben van het enthousiasme en de kwaliteit van de leerlingen. Vrienden en vriendinnen met kinderen op het Erasmiaans roemen het klimaat, waarin hun kroost op een prettige manier wordt gestimuleerd en over onvermoede talenten blijkt te beschikken. Het werd een boeiend gesprek.

"Kiezen voor een vervolgopleiding in de kunst en cultuur is zeker niet vanzelfsprekend voor de meeste leerlingen en hun ouders. Die kiezen toch het liefst voor zekerheid. De meesten willen graag dokter of advocaat worden en zich goed voorbereiden op hun studie. Kiezen voor vakken als theater of muziek ligt dan minder voor de hand."

Ik vond deze start van het gesprek een tikje teleurstellend, maar toen ik hoorde dat 15% à 20% van de leerlingen in de bovenbouw tekenen, muziek, drama of een combinatie kiest, was ik meteen weer enthousiast. Dit is in de ogen van docenten misschien wat weinig, maar het zijn er natuurlijk best veel.

"En die leerlingen zijn superbetrokken en gemotiveerd. Wij reiken aan, coachen, maar de kinderen komen zelf met de leukste initiatieven. Of het nu gaat om een filmpje of muziek maken, geef hun de ruimte en zij gaan aan de slag. Daardoor ontdekken zij zelf waar hun talent en kracht liggen. Je ziet het ook bij tekenen. Bij werkstukken worden samen thema's verkend. Wat doet het thema met je? Wat valt je op? Kinderen vinden dit fijn. Beetje werken als op een academie voor beeldende kunsten."

Het Erasmiaanste kantoor!

Scheer Sanders
advocaten

www.scheer.nl

Zoëy Sternheim, Joke Kruisbeek en Gerbert Groot-landeweë

Persoonlijke ontwikkeling

Het Erasmiaans heeft ook een reputatie hoog te houden waar het toneel en muziek betreft. Er waren altijd buitengewoon talentvolle leerlingen, bijzondere leraren en ook de inbreng van externe professionals was groot. Hier zit een wereld achter.

"Toneel is niet alleen het spelen van een script. Het theateronderwijs is erop gericht dat kinderen zich openen, dat zij zich persoonlijk ontwikkelen, dat zij zelf aan de slag gaan. Het sociale element is erg belangrijk, je mag laten zien wie je bent en hoe je je voelt. Leren van elkaar, jezelf ontdekken en aan je eigen talent werken. Dat is een extra dimensie die drama toevoegt. Het accent ligt niet op de hoofdrollen."

"Op de jaarlijkse *Avond van de Schone Kunsten* en bijvoorbeeld bij een lustrum komen alle disciplines op het podium bij elkaar. Wij agenderen en organiseren dat en verder doen de leerlingen alles zelf. Ze maken ook de posters. Het is heel veel werk, maar het verbindt enorm, het wordt een hechte vriendenkring. Er gebeurt van alles en de prestaties zijn in veel gevallen verbluffend goed. Ook van leerlingen van wie je het niet meteen zou verwachten. Dat geeft heel veel voldoening."

"Ook fenomenen als de *Battle of the Bands* zijn razend populair. Het is een echt gevecht en je moet enorm je best doen om in een band terecht te komen. Een aantal leerlingen heeft van huis uit een muzikale opvoeding meegekregen, maar anderen maken voor het eerst kennis met een instrument. Ook de verschillende culturele achtergronden zorgen ervoor dat muziek verschillende betekenissen krijgt. In het muziekonderwijs zit ontzettend veel ruimte om je zelf te ontplooiën. En om muziek te waarderen. Daarbij is Mahler overigens al lang niet meer het criterium voor goed of niet goed!"

Rol van de docent

Ik was ook benieuwd naar hun specifieke rol als vakdocenten. Wat zijn hun doelen, wat willen ze bereiken en wanneer zijn zij tevreden over hun werk? "Misschien is het belangrijkste doel wel om alle leerlingen liefde voor de kunsten mee te geven. Zeker op het Erasmiaans waar de cognitieve kant zo centraal staat, is het enorm belangrijk dat kinderen ook andere talenten en belangstelling ontwikkelen. Maar dat gaat niet vanzelf en lang niet alle leerlingen staan hiervoor open. Ze vinden het vaak gewoon niet belangrijk."

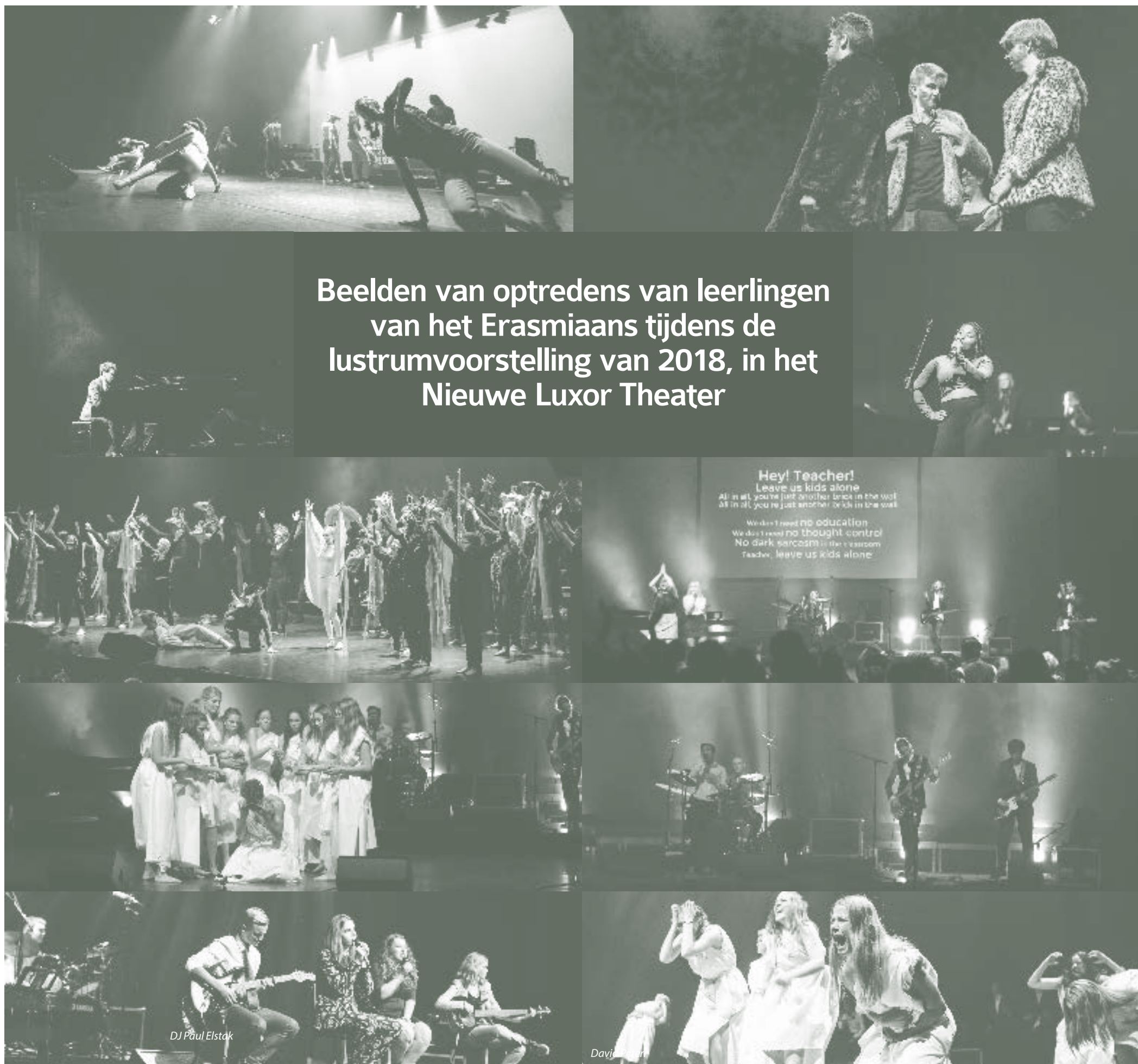
"Heel bijzonder zijn de bezoeken aan culturele instellingen; musea en theaters. Ook daar zitten de meesten in eerste instantie niet om te springen, maar achteraf hoor je dat ze het best spannend, interessant en mooi hebben gevonden. Wel een gedoe trouwens om een groep pubers zich een beetje te laten gedragen in de schouwburg... Van oud-leerlingen hoor je dikwijls dat ze het hartstikke leuk hebben gevonden, maar dat kunnen ze op het moment zelf natuurlijk moeilijk toegeven."

Het succes, het vormgeven aan talent, komt dus niet vanzelf. Slechts een enkeling is een natuurtaent en die komt er wel. Wat indrukwekkend is aan het werk van deze gedreven kunstdocenten, is hun niet aflatende ijver en enthousiasme om kinderen een veilige en creatieve omgeving te bieden waarbinnen zij met elkaar een enorm plezier opbouwen om te tekenen, te schilderen, te musiceren en toneel te spelen.

En dat is ook wat ervan afspat op het podium en wat ik zie in het tekenlokaal. De leerlingen ontmoeten er de kunsten, gaan ermee aan de slag, genieten ervan en doen dat in een heel informele en stimulerende sfeer. En de toppers zien we terug in de concertzalen, de theaters, de galleries, in de bioscoop en op Poetry International!

Joke Kruisbeek spreekt de zaal in het Nieuwe Luxor Theater toe tijdens de lustrumvoorstelling van 2018

Lid worden?

Lid worden? Dat betekent een of twee keer per jaar een Tolle belege op de mat met artikelen over het Erasmiaans Gymnasium, in verleden en heden.

Semper Floreat, de oud-leerlingenvereniging van het Erasmiaans, organiseert jaarlijks evenementen en elke vijf jaar een reünie. Het lidmaatschap van Semper Floreat kost € 20 euro per jaar en is gratis voor studenten (maximaal vijf jaar).

Aanmelden voor het lidmaatschap kan via e-mail en via de post. Vermeld in je e-mail volledige naam, adres en jaar van eindexamen. Je kunt je mail sturen naar administratie@semper-floreat.nl.

Ondergetekende geeft zich tot wederopzegging op als lid van Semper Floreat:

Naam: _____

Adres: _____

Postcode: _____ Woonplaats: _____

E-mail: _____

Eindexamenjaar: _____

Datum: _____ Handtekening: _____

Aanmeldingen per post graag opsturen naar: Semper Floreat, p/a Wytemaweg 25, 3015 CN Rotterdam

